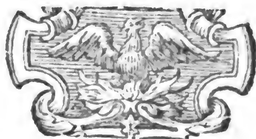

VERHANDELING OP D'ONACHT DER MOEDERLYKE TAEL IN DE NEDERLANDEN.

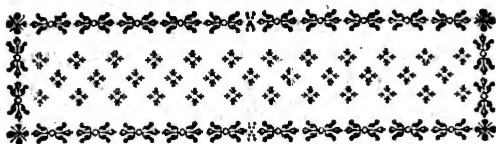

door VERLOOY

TOT MAESTRICHT.

MDCC.LXXXVIII.

VERHANDELING
OP D'ONACHT
DER MOEDERLYKE TAEL
IN DE
NEDERLANDEN.

WY vinden ons in de Nederlanden, bezonderlyk hier in d'Oostenryksche, in konsten en wetenschappen verre onder onze naebueren. Het en is niet noodig dit te bewyzen: want eeniegelyk by ons houd-zig, helaes, hier-van zoo vast overtuygt, dat hy niet het minst zal twyffelen, oft het is aen eenen Nederlander onmogelyk van in eenige konsten de fransche t'overtreffen. Die overtuygtheyd gaet zelfs zoo verre, dat ons niets schoon nog groot en dunkt, of 't moet van Vrankryk zyn. En inder daed wat zyn wy in de konsten ten aenzien van de Fransche? wat hebben

wy te ſtellen tegen die ontalbaere menichte van groote namen in alle wetenſchappen? tegen Voltaire, Boileau, Monteſquieu, Corneille, Nolet, Rolin, Moliere, Raynal, Linguet, Beaumarchais en duyzent andere? D'Engelſche, Duytſche en Italianen gaen ons niet min te boven als de Franſche. Elke die natiën doen ook allenſtond iet van 't hun verſchynen: van ons ziet-me nietmetallen.

Zal-ik Vondel, Cats, Pater Poorters en andere derren noemen? zal-ik het Hollandſch toneel tegen 't Franſch derren opſtellen? hoe wynig ſmaek, wat ongeſierdheyd in onze toneelſtukken en gedichten! wat gebrek van netheyd en welſprekendheyd, voornamentlyk hier by ons, in de rechtshoven en op den preekſtoel! wat verbaſterde veronachtzaemde tael en uytdrukking! wat algemeyn' onaendragendheyd der wetenſchappen! waer is diën ouden geeſt die ons in onze en zelfs in vremde Univerſiteyten zoo vele,zoo welbemiddelde ſtichten en collegiën beſchikt heeft? waer is diën geeſt van den tyd der Roomſche konſten, alsmen de rykdommen der bezondere zag keeren in ſchoone ſtandbelden, vaderlandſche gedenkſtukken, gebouwde merkten, paleyzen, tempels, toneelen, gantſche ſteenwegen, mildheden

aen bezondere lieden gelyk die van Mecenas? verre van daer geenen der hedendaegsche Ryke, die zynen overschot anders zal vinden te besteden als aen eenen trap te verhoogen in rang en in verteer.

Maer, waerby koomt dit? hoe zyn-wy zoo verachtert? zyn-wy dan iet minder als andere natiën? zekerlyk neen. Zekerlyk onzen volksaerd moet in grootheyd, edelmoed en vernuft aen geenen ter wereld wyken. Het zyn wy, die door onz' aloude dapperheyd en liefde van den vrydom, door onze voorlede zoo luysterlyke schipvaert en koophandel met alle volkeren der aerde, door onze zoo menige alderheylzaemste uytvonden, door die eertyds zoo beroemde konst-en-stofwerken, door die oude zoo schoone staetswyze en wyze wetten in 't herzedigen van 't verwildert mensdom wel den eersten naem verdienen.

Onzen vrydomsgeest en dapperheyd hebben uytgeschenen van in d'oudste tyden. Cesar, zoo lang als hy maer het hoogste van zyn Gallia gezien had, stelt voor de kloekste der Gallen de Zwitzers: maer naer dat hy tot hier geweest was, waren de kloekste de Belgen. Het is ook hierom, dat hy voor alle de Gallen seffens deze Nederlanders geschalmt heeft om door hun

zyn groot ontwerp van Heerschzugt uyt te voeren. Hierom heeft hy-ze van eerst af, bezonderlyk de Bataven,met meer omzigt behandelt, hun aengehaelt en gehouden niet als overwonnelingen en onderdanen, maer als bondgenoten en broeders der Romynen. En het is ook met deze Nederduytsche krygsmacht,dat hy de Roomsche Republiek ten onderen heeft gebracht. De zelve onze dapperheyd boven die der andere Gallen betuygt ook Strabo: die noch voorders zegt, dat wy zeer strydbaer waren, en altyd gereed om te vechten, doch zeer oprecht en ongeveynst. Ook bedied-hy in 't bezonder, dat de Gallen d'alderkloekste waren, daer-ze meest noordwaerts ter zee strekken. 't Welk niet anders als hier op ons uytkoomt.

Het zyn waerschynelyk wy, die daer naer eerst van al, voor of met de Franken, de Romynen aengetast en verdreven, en onzen nog hedendaegschen Koning der dieren voor standaerd tegen den Roomschen Koning der vogelen, gelyk naemaels de Franken voor hunnen standaerd het neerstigste der dieren, de Bie, die daer naer verandert is in een' Lelie, opgerecht hebben.

Wy hebben altyd een staetswyze gehad en behouden, waer, gelyk Ambiorix by Cesar zegt, het volk zoo veel te zeggen

had op den vorst, als den vorst op 't volk: eene staetswyze die heden zeer gelykt aen die van Engelland, behalven dat onze bleyde-inkoomst en huldinge veel belet zyn als d'Engelsche vrydomcharters: eene staetswyze, die van alle de hedendaegsche, naer myn gevoelen, wel de gene is, die meest nadert aen die de welke Cicero de beste acht. *Statuo*, zegt hy, *esse optimè constitutam rempublicam, quæ ex tribus generibus illis, Regali, Optimatum, & Populari confusa modicè, nec puniendo irritet animum immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo licentiâ cives deteriores reddat.* Dit oordeel' ik den besten staet te zyn, die, wat vermengelt zynde met deze dry vermogens, 't geen van eenen Koning, 't geen der Groote en 't geen van 't Volk, met te straffen de booze en vreede aerden niet en tergt, nog door d'ongestraftheyd de borgers erger maekt.

Wy hebben in de vorige tyden in vrydomsgeest en dapperheyd altyd zoo veel verschollen van de hoogere Gallen, de Fransche, als wy van hun verschillen van afkoomst. Wy-hier, zyn gesproten, gelyk alle de Duytsche, van d'oude Schiten; zy van de Celten: wy van Noordere en koudere gewesten, en dus van oorsprong harder, kloeker, wuliger, werkzamer; zy

van zydere en warmere landen, en dus meer gestelt tot de rust, en wellust: wy van volkeren die voortyds nooit oprechte slavernye gekent of geplogen hebben; zy van die waer 't meerderdeel slaef was onder 't minderdeel. Hier-van wilden wy alsdan niet, zoo Cesar zegt, gelyk wy nog niet willen tot den dag van heden, gehouden zyn voor Walen of Gallen, maer wel voor Duytsche: hier-van diën vrydomsgeest, andere staetswyze, anderen aerd, andere zeden, waer-in wy nog hedendaegs verschillen van de Fransche: hier-van die bepaelde macht onzer souverynen. Hier-van is onze historie wel de voornaemste van die der hedendaegsche volkeren van Europa.

De werkzaemheyd, vernuft en vinnigheyd onzer natie heeft van alle bekende tyden uytgeschenen Cesar in zyne dagboeken geeft ons dezen lof: " Een alderuyt-
" nemendste slag van vernuft, zegt hy,
" ten hoogsten bekwaem om al nae te doen
" en te maken wat hun van imand voor-
" gegeven word. " Ook den oordeelryken Guicciardinus, die zyn opvoeding gehad heeft in Italien en de voornaemste deelen van Europa doorryst, bewoont had, en kende; betuygt ook dat zelve gezeg van Cesar, en voegt daer by dat dit wel blykt

waer te wezen uyt zoo vele vremde konſten in 't Nederland ingevoert.

Wy zien uyt den zelven Ceſar en andere, dat wy de Romynen dikwils hebben doen verſtelt ſtaen met ons ſeffens te zien tegen hun gebruyken hunne eygene ſoorten van wallen, opſchanſingen, werken, torens, krygstuygen en diergelyke, zoo wel en zoo nouw nagedaen als of-ze de Romynen zelf gemaekt hadden: dat zy eenige dingen ook van ons geleert hebben, in reytuygen, ſchepen, pek, zeep, wapens en andere: dat wy van voor hunnen tyd helmen, harnaſſen en ſchilden maekten met verſchyde verbeldſels van koper, die zeer konſtig waren, dat wy armbanden, ringen, halsketenen hadden van goud, allerly rytuygen, ſchepen, ſchuyten, aerde-werke potten, bekers en ſchotels, zeep en pek; dat wy uytnemende wel den wol, het vlas en zelfs goud en zilver weefden: dat wy veel vee, en landbouw hadden, en bier brouwden; dat wy het eyzer en het loot trokken en werkten. Wy hadden dus van dan af wapemakers, koperſlagers, ſmeden, leertouwers, rademakers, zadelmakers, ſchippers, zilver-en-goudſmeden, zeepzieders, wevers, potbakkers, brouwers, ketelaers, bewerkers van eyzer-en-loot-mynen, enz.

Strabo zegt, dat wy zulken overvloed van vee hadden, dat wy een' groote menigte wolle-werken en gezoute vleesch, niet alleen aen Roomen, maer ook aen Italien leverden. Dus hebben wy misschien al van in Cesars tyden gehad die zoo beroemde, helaes, die voormaels zoo luysterlyke lakemakerye die in Loven alleen in 't jaer 1300. wel 4000. huyzen en 150,000. werklieden had; die hier in alle steden, tot in dorpen toe, zoo overgroote menigte van menschen deed leven, en dus aen ons land verschyde millioenen inwoonders verschafte: die ons nog heden van diën voorleden bloei zoo treurzigtige gedenkstukken achterlaet, te weten die groote omtrekken van steden nu nog voor geen derde, vierde of vyfde deel bewoont: die openbare gebouwen, hallen, torens en andere werken, gesticht door de gelyftens van die amkachten die ons nog gedurig op hun doen pyzen met hunne treurige overblyfsels in de processiën en het nog dagelyks geluyd van de wollewerkers klokken in verschyde steden en borgten, om ons te vermanen ons uyt de voeten te maeken van 't afkomende werkvolk 't geen wy niet meer en hebben. Dus den stand en volmaektheyd der lakemakerye, die nu Holland, Engeland en Vrankryk verrykt, is van ons gekomen.

By die ryke handwerken, veewyding en schipvaert moest nootzakelyk de koopmanschap zyn. In 1301. had den koophandel aen Brugge al dusdanigen rykdom toegebragt, dat den Koning van Vrankryk Philip den schoonen en zyne vrouw, eens daer gekomen zynde, stom en verbaest stonden over de rykelykheyd der stad, en de Koninginne haer niet kon inhouden van met een' vrouwelyke nydigheyd te zeggen: *Ik meynde hier acherme! alleen Koningin' te zyn, en ik zie-er wel met honderde.*

Na dat den koophandel Brugge verlaten had, en zig naer Antwerpen had vertrokken, zyne verbreydheyd was oneyndig: deze stad grielde van volk en haere schepen waren ontelkaer. Die nog overgeblevene groote gebouwen, behoortig tot de koopmanschap, die konstige gevels, die sierlyke en prachtige tempels, die nouwgebouwde en zelfs tot in de kelders toe bewoonbare huyzen, die kostelyk opgemaekte kayen en oevers, dat geheugen van een' dobbele reye schepen die somtyds van de stad af tot ontrent twee mylen of meer van daer, tot aen Hoboken-heyde en d'Abdye vat St. Bernards toe lagen hunne beurt van ontlading aftewachten, waer-van 't spreekwoord, *Ik wenste dat g' op Hoboken heyde laegt*, gekomen is; alle deze zaken, zeg ik, zyn daer van een klare proef.

Hier door was Antwerpen de rykste en mogendste stad van de wereld. Het is die, waer Kyzer Carel eens door eenen koopman is vereert geweest met eene vuering die hem 't meeste vermaek gedaen heeft, van alle die hem ooit gebeurt waren: te weten van eene zyner schuldbekentenissen van eenige millioenen ten behoeve van diën koopman, door hem te zien verbranden in een vuer van specery en. Wat uytwerksel moet op 't gemeed van diën goeden Vorst, die 't Nederland beminde, niet gedaen hebben zoo roerig blykteeken van genegendheyd in eenen onderdaen, en zoo verbazende proef van voorspoed van zyne lieve stad! van die stad, waer van hy plagt te zeggen, dat hy-ze voor geen gants Denemarken zou gegeven hebben!

Schoon wy ons dan ter tyd meer stelden op koopmanschap en stofwerken, onzen land-bouw was nogtans niet veronachtzaemt. Zelfs ik geloove, dat hy niet minder was als hy heden is. Die groote bevolktheyd van steden en borgten had zeker groote winning noodig. Ook ik heb over eenige jaren gezien, dat bynaer alle de heyden van het voorste der kempen, ontrent Aerschot, Herssel, Westerloo, Tongerloo, Heyst, Wiekevorst, Zoerle, Noorderwyk, Herentals en zelfs nog leeger, den schyn

hadden van eertyds opgebroken en bewoont geweeſt te zyn. Zy lagen nog alle in vierkantige blooken, met opgeſchote kanten en met grachten: op ſommige waren nog de bedden en voren van den akker te zien. En hier en daer ziet-me nog de kuylen die de boeren eertyds hadden, en ſomtyds ook heden nog maken voor borreputten: die,te weten, zoo gegraven zyn, dat-ze langs eenen kant met eene ſchuynſche openheyd den weg geven tot aen 't water toe. En ik heb in een' heyde een uer beneden Aerſchot, blooksgewys doorſneden met gragten en kanten, verre van eenige huyzen of bewoonde vlekken,zelfs verre van groote wegen en dicht by eenen zulken kuyl als hier boven, uyt d'oppervlakte van den grond, bewaſſchen met oud heykruyd, zien opgraven ſcherveren van aerde-potten, ſtukken van eyzer opgeëten door 't roeſt, en nog onverteerde houtkolen: waerſchynelyk van d'afgebrande huyzen. Dit is nogtans in plaetſen die geenen ervaren akkerman nog zonder, nog nog met hulp van naburige akkers zou hopen goed en bewoonbaer te hebben op eenen tyd van vyftien jaren. Als dus het ſlegſte zoo verzorgt en bewoont geweeſt is; hoe zeer moeten het d'andere deelen geweeſt zyn?

Zoo is ons land zeer langen tyd het

ſchoonſte geweeſt in bebouwtheyd, het meeſt bevolkte in ſteden en ten platten lande, het geſierdſte van konſten, handwerken en koophandel, ende daer door het mogendſte en rykſte van Europa. Onze Brabandſche Souverynen, eer zy nog meer hadden als Brakand en Limborg, hebben dikwils, zonder hun ergens in te vernouwen, mildelyk een prachtig hof, kaſteelen en buyte-goederen verleent aen erfprincen, kinderen, broeders van Koningen en Koninginnen van Vrankryk en Engeland. En aldus alle d'andere volkeren, in alles ten achteren, waren domme bedregelingen van onze ſchranderheyd, betaelden gewillig hunne ſchatgelden aen ons vernuſt, en zoo trokken wy de rykdommen van de wereld tot ons.

Diën goeden ſchik in zoo veelderhande vremde volkeren van andere religiën, andere kleedſels, andere zeden, die toegevendheyd in zoo vroege tyden, en alle die voorregten die wy aen de vremde gedoogden, aen die der Hanze-ſteden, aen die van de Portugieſſche, die van d'Engelſche natie, de welke alle hunne bezondere ſtichtingen, groote en nog heden overgeblevene gebouwen, rechtshoven hunner natië, conſulaten, enz. hadden, die zoo verſchydene politike wezens, die wy ge-

had hebben-eer-er van diergelyke nog elders eenigen ſchyn was, die wy nogtans alle in eenen ſchoonen eenſtemmigen ſtand hielen, zyn een' klaere proef, dat wy wel de vroegſte geweeſt zyn in het aennemen van eenen geſchikten ſtaet, ſchoone ſtichten, en zeden.

Het is van ons dat gekomen is den grond, het bezonderſte en ſchier het geheel van het waer hedendaegs recht der volkeren: die conſulaten der vremde in de koopſteden, den wiſſel en wiſſelrechten, die openbaere kooplie-hallen onder den naem van Borzen, de welke overal met naem en wezen op die van Antwerpen naegemaekt zyn, die zeerechten en ſchikkingen op de ſchipvaert, op het beſtier en rechten der haven en reeden, op het borgen en behoud der geſtrandde, verongelukte ſchepen, vrakken en zeedriften, op de lootſen, op het ontmoet en begroetingen der ſchepen op zee, in haven en in ſtroomen, op het uytreeden, toeruſten, bewapenen, het geleyde en verzellen der ſchepen van of naer vremde landen, en alle voorder gedrag in tyd van oorlog of in vrees van zeeroovers; op d'inwendige policie onder 't ſcheepvolk, op d'aennemingen en verpligtheden der zelve in aenzien van hun ſchip, op d'uytruſting, huering, verhuering en bevrag-

ting der schepen, op de lading en ontlading der zelve. En alle de wetten en schikkingen die d'Engelsche, Fransche en andere op deze zaken hebben, zyn nagemaekt op d'onze, gelyk in zyn werk ook getuygt den heer de Neny.

In de dertiende eeuw hadden wy hier onder ons eenige Italiaensche vremdelingen onder benaming van Lombaerden, Caversynen en andere: misschien van die natiën met de welke wy van in Straboos en Augustus tyd al handelden, en die onze wollewerken en gezoute vleesch misschien naer Italiën voerden. Wy vinden ook in onz' oude stukken van die eeuw geboden, dat Joden, Lombaerden en Caversynen niet mogten hier blyven, 't en zy zy hun onthielen van leening en woeker. Deze oude stukken doen dus zien, dat de Lombaerden, de zoogenoemde bergen van bermhertigheyd, uytgevonden om die woekeraers t' onderplaetsen, alsook hunne benaeming, van ons gekomen zyn.

Het is te gelooven, dat den hedendaegschen schiptimmer en zeevaert den grond en oorsprong van diën hunnen tegenwoordigen stand, die den genen der oude Romynen en Carthageniers zoo zeer overtreft, aen ons moeten wyten. Want het gene men van andere volkeren trekt, ontfangt

men meeſt ook met de zelve benamingen door d'uytvinders gegeven. Doch d'andere natiën hebben ſchier alle een groot deel van hunne zeevaerd-woorden van ons. Zoo hebben, by voorbeeld, de Franſche van ons, alle de namen van winden en geweſten, *Nord*, *Zud*, *Eſt*, *Oueſt*, *Nord-Eſt*, *Zud-Eſt*, enz. zy hebben van ons *Maſt*, *Maſt de Miſaine*, van *Maſt*, *Bazuyn-Maſt*; *Cale*, *fond de cale*, van *Kiel*: *Stribord*, *Basbord*, van *Stuerboord*, *nederboord*: *Hamac*, van *Hangmak*: *Belandre*, *Bilandre*, *Houcre*, *Hourque*, *Chaloupe*, *Flute*, *Paquebot*, *Yacht*, van *Bylander*, *Binnelander*, *Hoeker*, *Sloep*, *Fluyt*, *Pakboot*, *Jacht*, en menige andere te lang om op te halen.

D'uytvinding van't zeekompas word van ſommige aen ons, van ſommige aen andere toegeſchreven. Het vinden van den magneet is oud, en is zeker aen ons niet: het hangen van de naeld kan ook aen andere zyn: maer, den uytvond van dit zeker maekſel, van diën geſtadigen waterpas, en het waer gebruyk daer-van, is naer alle waerſchynelykheyd van ons. Want het word nog tot den dag van heden toe by alle volkeren met de windnamen van onze tael geteekent. En het is zeker meeſt hiervan, dat ook alle natiën onze windnamen geleert hebben, en gebruyken.

Het juygwoord van 't zeevolk *Hou zee*, in 't frans *Tiens mer*, schynt zoo veel te meer van ons te zyn, dat het eertyds onze schippers eygen was altyd *zee* te houden en nooit voor d'ongestuymigheden te vlugten, gelyk blykt uyt de volgende getuygenis van Guicciardinus: " Zy doorvaren, zegt hy, " met hunne schepen, welkers
,, getal bynaer oneyndig is, alle gewesten
,, der wereld: jae zy gaen zoo onbevreest
,, op zee, dat-ze op geenen tyd van 't jaer
,, laeten te varen, en door geen' ongestuy-
,, migheyd konnen gedwongen worden ee-
,, nige andere haven als de hunne in te va-
,, ren, maer kloek en onbeschroomt veg-
,, ten tegen de stormen en winden: waer-
,, door zy dus, nooit aflatende, hunne
,, vaerten altyd spoediger doen als andere
,, volkeren. "

Het ontdekken van America is volgens Thuanus tom. 1. liv. 1. num. 3. niet aen Colombus alleen toe te schryven. Eenider weet, dat in 1491. diën Genuëesschen waeghals daer niet zonder eenige voorwete., blindelings en op woest gevaer naetoe gezeylt is: waerschynelyk was hy onderrigt wegens die Nederlanders, de welke den zelven auteur zegt eerst ontdekt te hebben d'Azorische eylanden onder het geley van zekeren Betencourt Nederlander, die-

ze

ze in bezit genomen en aen de Spaniaerden verkogt heeft, en naer zyne wederkoomſt de maere deed loopen van een ander vaſtland over genen kant die Eylanden.

D'herſtelling van de ſchoone konſten, en voornamentlyk van den griekſchen en latynſchen letterſtand, is zeker voor het meeſte aen t Nederland toe te ſchryven. Waer-in wel den eerſten lof toekoomt aen Eraſmus van Rotterdam, en waer toe zeker niet wynig heeft toegebragt diën eertyds zoo bloyenden ſtand van d'Univerſiteyt van Loven, en daernaer onzen geleerden Lipſius en meer andere.

Wie heeft de konſt der Medecynen weergebragt ven haer' Arabiſche guychelerҫen, als Boerhaven en Vanzwieten?

Wat zullen andere natiën in de wetenſchap der rechten weten te ſtellen tegen Van Eſpen, Grotius, Voet, Vinnius en meer andere? wie heeft ooit de kerkelyke rechten zulk licht gegeven als den eerſtgenoemden?

Aen wie moet het mensdom dankweten diën alderheylzaemſten vond der boekdrukkerye, als aen het Nederland? waerin naeſt Haerlem onze Stad van Antwerpen wel den eerſten lof toekoomt.

De koetsmakerye, waer mede Bruſſel wederom proenkt, die reytuygen in rie-

men gehangen, zyn van de Nederlanders. Uyt Cesar en andere oude ſchryvers zien wy, dat wy hier zoo veelerlye rytuygen hadden, dat-er de Romynen verſcheyde van ons hebben naegemaekt. Naer d'onze gekent te hebben, heeft Roomen terſtond de reykoetſen aenveerd in plaets van de draegkoetſen: voor de reyze gebruykten zy terſtond niet als d'onze. Virgilius zegt erg ns *Belgica eſſeda:* Cicero van gelyken, en raed ook in eenen brief iemand voor ryskoets aen het *eſſedum Belgicum.* Lucanus en andere ſchryven d'uytvinding van een ander rytuyg onder den naem van *Covinus* ook toe aen 't Nederland: een ander, genoemt *Petoritum* word in den Nomenclator overgezet *Nederlandſchen wagen, bedekten wagen.* Cicero zegt dat by de Gallen, by ons, eenen voerman *Rhedarius* genoemd wierd. Dit is ons woord *Ryder:* en het latyns woord *Rheda* ſchynt niet anders te zyn als ons veroudert *Reyde* 't welk nog, gelyk Wolfgangus Laſius zegt in eenige deelen van Duytſland een koets beteekent. *Eſſedum* ſchynt nog te zyn ons woord *Seeze,* 't welk zeker zottelyk geſchreven word *Chaiſe.* Wy hadden-er ook die dienden voor den oorlog en bewapent wierden met mannen of vaſtgemakte ſtekende en ſnydende wapens, gelyk den voornoemden *Covinus.*

Alhoewel het buspoeder van onz' uytvinding niet en is, maer van Duytſland; zoo ſchynt evenwel het kanon van ons te wezen. Want op het ſtadhuys van Doornik vindmen nog het proces en vonnis van eenen borger, die, de kracht van 't kanon zyner uytvinding willende op eenen muer beproeven, den zelven buyten verwagting doorſchooten'er achter eenen menſch doodde. Het vonnis verklaert hem onſchuldig, als niet gekent hebbende de kracht van zyn tuyg. Zyn kanon was vierkantig van ſaemgevoegde platen, en zyne ballen waren teerlingsgewys. Waer van ſchynt te zyn het ſpreekwoord *Il a tiré tous ſes carreaux.*

De bommen, zoomen zegt, zyn uytgevonden te Venloo, en eerſt gebezigt te Bommel, waer van zy ſchynen den naem te hebben.

Guicciardinus en andere ſchryven ons toe niet alleen het maken van die konſtige orloziën van zynen tyd, maer ook d'uytvinding der zelve. Meldende daer nog by, dat-er dan meer van die in Braband alleen waren, als voorders in geheel de wereld ſamen.

Hy ſchryft ons van gelyken ook toe d'uytvinding van allerlye ſlag van Orgels en muſicale inſtrumenten, en de Beyaerden. En ook nog hedendags vindmen nergens

zoo schoone en uytmuntende Orgels nog zoo vele Beyaerden, als hier.

De hoedemakerye, dit uytvindsel van den wol door het vocht en warmte als eenen wasch te vormen, de hoeden, die eerstelyk nae de drachten van den tyd gants anders waren als heden; die, gelykze nu zyn, niet alleen een bekwaem hoofddeksel, maer ook een schoon fieraed zyn, die zeker beter staen in wezendheyd op een mannelyk hoofd, in afbeldsel onder den arm; is zeker d'uytvinding van de natie die zoo langen tyd het wollewerk alleen gehad heeft. Ook het is door Nederlanders, door de Hollanders, dat zy in d'ander" eeuw eerst in China gebragt zyn, en zoo zeer aen den Keyzer behaegden, dat hy zyde dat dit een' koninglyke dracht was. En eene voordere proef dat die van ons zyn, is, dat nog tot heden toe hier de hoedemakerye beter is, en meer bloeit als elders.

Die zoo wonderbare als nutte hulptuygen der konsten, d'Electriciteyt, lonkpypen, telescopen, en microscopen, zyn uytvindingen van de Hollanders.

De windmeulens draeyende kappen te geven is de gene van eenen Vlaming.

Den zoo huyshoudigen uytvond van het zouten van den haring; van dien mensmin-

nenden visch, die hem op zekere tyden van 't jaer in grooten overvloed koomt gevangen geven, en voor 't grootste deel zou onnut zyn, waer 't dat hy niet kon bewaert worden; wiëns fleet en vertier nog hedendaegs voor de leegere Nederlanders eenen zoo kostelyken schat is; dezen uytvond, is van Wilem Beukelens in Vlaenderen: van wiëns naem waerschynelyk nog den zelven visch, naer dat hy gerookt is, Boekshering, als Beukelshering, genoemd word. En aen wie de dankbare nakoomst te Biervliet een treffelyke grafstede vereert heeft.

Onze natie heeft niet alleen altyd geest en vinnigheyd doen blyken in al wat uytgaet op het waer nut en noodzakelyk; maer zelfs ook in 't geen de vermaken, heerlykheyd en fieraden raekt. Zoo hebben wy eerst van al, gelyk verschyde schryvers getuygen, gaen de proef doen van wilde roofvogels, valken, arenden, sperwers en diergelyke tam te maken, en daer mede niet alleen vligende, maer ook loopende wild te vangen.

Zoo is ook van ons gekomen, van den zoo lang onverhouwbaer geachten Diamant aen 't vermogen der menschelyke handen t' onderwerpen en te temmen, hem te klieven, van eenen twee te maken, zyn vuer te verhelderen, en hem een' gedaente

te geven nae verlangen. Zy zyn nog niet alle overleden die deelachtig geweest zyn aen dit geheym, als het nog aen Antwerpen alleen was, en eenen oneyndigen rykdom aen die stad gaf.

De schilderkonst is wel uytgevonden van oude tyden: doch wy zyn ongetwyffelt daer van niet alleen de herstelders, maer die de welke-ze verbetert en verre gebragt hebben boven 't geen zy ooit in eenigen tyd geweest is. De schilderverwen te mengen met olië, en daer door de schoone voortbrengsels van die konst duerzaem te maken en schier te vereeuwigen, is d'uytvinding van zekeren Jan Van Eyk van Brugge in 1410. gelyk Georgius Vasarius getuygt. Wy hebben hier-in eertyds en nog tot den dag van heden alle andere volkeren overtroffen. Den beroemden Rubens en hondert andere zullen voor altyd een' eer zyn voor onze natie. Nog hedendaegs hebben wy-er hier, en in verschyde hoven en gewesten van de wereld, die misschien niet of wynig aen onzen Antwerpschen Apelles moeten wyken.

De schildering op glas is volgens Guicciardinus een Nederlandsche uytvinding, en word ook nergens meer gevonden, als hier in onze kerken: zy word nog door eenen uytnemenden konstenaer in 't leven gehouden in deze stad Brussel.

Onze beldhouwerye, beldvormerye, beldgieterye, plaetſneyderye en plaeſterkonſt, hebben hier van eerſt-af, ook tot heden toe neffens de ſchilderkonſt gebloyt en vermaerde namen gemaeckt. En nog hedendaegs zyn-er onder ons die aen geene van de gantſche wereld en miſſchien aen geenen Phidias, of Praxiteles moeten wyken: maer die helaes! zoo wel als de ſchilders ongeloond, en zelfs ongekent zyn, by ons eerſt.

Een ander, maer het alderheerlykſte ſchilderwerk, die ſchoone tapyten, waer eertyds Oudenaerde en ten deele Bruſſel mede bloyden is in deze Nederlanden uytgevonden en tot zyne volmaektheyd gebracht. Men vind van onze tapyten gemaeckt van in 1400. Maer, helaes! Lodewyk den XIV. Koning van Vrankryk heeft ons in zyne Oorlogen, en verblyf van zyne troepen te Bruſſel, dit fierlyk konſtwerk ontleyd, met onze werklieden naer Vrankryk te trekken door geld, beloften en allerley volkomingen: tot zelfs de gene van het medenemen van Brouwers om hun in hunne nieuwe ſtichting binnen Parys hunnen gewoonelyken drank, het bier, niet te laten gebreken. Daer bloeit het nu, en by ons is het in zyn uyterſte: en wy hebben in 't geheel nog een fabrick: 't welk zal ophouden, zoo men zegt, met de dood van zynen meeſter.

Wat jammer wederom het verlies van een konstwerk door ons geschapen, 't welk hier zoo vele handen deed leven! wat jammer van zoo schoone konst die wel d'eerste is om tempels en palyzen te versieren!

Guicciardinus, daer hy schryft van ons vernuft en geestigheyd om alles naetemaken, voegt daer by, dat hier in zynen tyd verschyde stoffen van zeyde, gelyk aen die van den Oosten, gemaekt wierden. D'Europische zeywerkerye dan, indiën zy ons niet haren oorsprong schuldig is, moet ons eventwel zeer veel dank weten.

Een zaek, die misschien hedendaegs zal wonderschynen, is, dat de herstelling van 't muziek meer aen ons, als aen d'Italianen toe te schryven is. Den zelven Guicciardinus, zelf Italiaen, die hier lang genoeg onder ons gewoont heeft, getuygt hier van alzoo: " Deze Nederlanders, zegt
" hy, zyn waerlyk d'eerste in 't muziek.
" Konst, die zy op den goeden voet ge-
" stelt en tot d'uyterste volmaektheyd ge-
" bragt hebben: die hun zoo natuerlyk en
" als ingeboren is, dat, zoo vrouwen als
" mans niet alleen met de grootste welge-
" valligheyd, maer ook met d'uytnemend-
" ste welluydendheyd, en gestemming of
" harmonie op mate zingen van de natuer,
" zonder het geleert te hebben." Hy geeft hier-

hier-van zoo vaste proef en redens van wetenschap, dat hy met naem, toenaem en geboorteplaets noemd een zeer groot getal van onze voornaemste zangkonstenaers, die, zoo hy zegt, in alle hoven van Christene Princen aengehaelt, geacht, en onder verscheyde eertitels de wereld door verspreyd waren.

Onze vinnige vrouwen, die zeker in 't hier vorens opgehaelde al veel deel gehad hebben met de mans, hebben ook niet achtergebleven iet van 't hun aen de wereld te geven, te weten het zoo fierlyk als prachtig konstwerk, de kanten. een werk waervan nog over niet zeer lange jaren zoo menige duyzende handen binnen ons land leefden, en eene vrouw in staet was man en kinderen op haer spellewerk t'onderhouden. 't Welk wy nog heden wel schier alleen hebben, maer, helaes, verdrukt zit onder het uytheems gebied van de mode.

Tot den dag van heden toe moeten alle natiën ons den lof geven van de beste landbouwers te zyn. En zeker geen land in de wereld is zoo verzorgt, bebouwt en tot nut gebragt, als deze onze landstreke, voornamentlyk Vlaenderen. Onder onze handen zandachtige, dorre gronden zyn vrugtbaer' akkers. Het schoon Land van Waes 't welk heden door d'oordeelryke ryzers

voor een wonder van landbouw en bevolking bezogt word, de welbevolkte Kempen en verſchyde andere deelen van Vlaenderen en Brabant, moeten ſchier gants hun wezen aen onzen arbeyd. Wat vremdeling zal niet verwonderen, verſchyde huyshoudens te vinden, waer man, vrouw, dry, vier, vyf kinderen treffelyk beſtaen op dry, vier, vyf bunderen land, en daer zulken man op d'enkele winſten van zynen akker, in ſtaet is acht, tien, twelf duyzent guldens voor uytzet aen zyne kinders te derven? waer zal-men gantſche landſtreken vinden die zoo bevolkt zyn, dat ſchier elke dry, vier of vyf bunderen een huyshouden hebben? daer gantſche dorpen zyn, die nog wagen, nog karre, nog ploeg en hebben voor den landbouw? waer zelfs een teeken van uyterſte bebouwtheyd is, voor karre en ploeg niet te zien bezigen als kordewagen en ſchup? Daer geene poozen of ſchoren en zyn als de vermoytheyd en den nacht. Daer hekel, ſpinnewiel en getouw niet meer ruſt laeten in den winter onder 't dak, als 't zomerwerk in de locht! daer 't veld verzorgt is als eenen hof, en elken akker 's jaers twee of drymael vruchten draegt! daer zyſſel en pik zoo haeſt niet weg en zyn, of ploeg en ſchup zyn wederom daer!

Dit is het geen ik om d'uytmuntendheyd onzer natie een wynig vaſt te ſtellen heb by een gezogt. Maer dat men niet en pyze dat dit het al is. Want ik en twyffele niet, of, waer 't zaken my den tyd gebeurde, daer waer veel by-te-vinden. Maer eventwel daer is genoeg om te doen zien, dat het Nederland, en zelfs Braband alleen veel meer goeds en nutte uytvonden aen de wereld heeft gegeven, als alle d' andere hedendaegſche natiën ſamen. En dat wy ons in vernuft, verſtand, werkzaemheyd, vryzugtigheyd, kloekmoedigheyd, en alle goede hoedanigheden van geeſt en lichaem ten minſten niet moeten minder achten, als eenige natie ter wereld.

En waer-van koomt nochtans, dat wy met den mond wyt open ſtaen, als wy eenen Linguet of diergelyke hooren ſpreken? ons altyd gewillig achter den Fransman houden en hem den toon boven ons laten nemen? wy hebben die nederigheyd niet altyd gehad. In Ceſars tyden wilden wy niet alleen onder de Gallen of Franſche niet gerekent worden, maer ſtaken zeker ook wel 't hoofd boven hun uyt: die edele en zelfs onootmoedige antwoorden die wy gaven aen diën Roomſchen Hoofdman: die onze twee Nederlanders, twee Vriezen, de welke te Roomen eens in de ſchouw-

burgtgezeten, eenige vremde lieden in d'eerste rangen merkende, en naer bevraging voor antwoord bekomen hebbende dat dit gezanten waren van die volkeren die de meeste verdiensten behaelt hadden op de Republiek, terstond opstonden en d'eerste plaets namen, zeggende dat hun die plaets toekwam, doen wel zien hoe verre wy dan waren van alle nederigheyd. In den tyd, dat wy hier zoo verre boven alle volkeren uytstaken in luyster van fabriken, konsten, koophandel en rykdom, en alles arm en klyn zagen onder ons; in den tyd dat het Frans hof hier in Vlaenderen de borgers zag een' koninglyke pracht voeren; dat eenen Hertog van Braband en Limborg volslage hoven gaf aen Fransche en Engelsche princen; dan waren wy zeker zoo kruypende niet achter de Fransche: en ook d'andere natiën, Engelsche, Spaniaerden en Italianen zyn het nog niet nog ooit geweest. Waerom zyn wy het dan? hoe zyn wy het geworden? Terwyl wy reeds in konsten en wetenschappen zoo veel voor hadden, was-het ons gemakkelyk voor te blyven; en nogtans wy vinden ons achter. Waerby koomt dit? hoe zyn wy zoo gedeyst in konsten en grootmoedigheyd?

Wy moeten deze vernedering van onzen volksaerd, en afneming onzer konsten niet

wyten, als aen 't huys van Burgondiën. Te weten, als dit aen de ſouveryniteyt dezer landen gekomen is, heeft het hier een groot huysgezin nagefleept. Het ſtelde terſtond het gants Gouvernement en d'eerſte raden in 't Frans. Naer het Hof moeſt zig den edeldom voegen; en nae d'eerſte raeden alle de voornaemſte ampten. Dus al wat iet was, of iet wilde wezen, ſprak het frans. Door dit wulig en volkryk hof, en zoo menige franſche opper-en-onder-bediendens der Raden die men moeſt uyt Vrankryk trekken, was deze ſtad overſtroomt van Fransmans, en nam, zoo veel mogelyk, hunne tael ook aen. Die ſpraek dus, die de gene was van 't Hof, van 't Gouvernement, van d'eerſte Raden, van den edeldom, aenveerd en geëerd door de hoofdſtadt, kon niet miſſchen het geheel land door met een' blinde ingenomendheyd boven d' onze in acht te komen.

Middelertyd is die verandering voorgevallen by de welke alle natiën hunne moederlyke tael hebben gaen oeffenen. Te weten eertyds de tael der konſten in gants Europa was 't latyn: ten leſten men heeft gaen merken hoe zeer de konſten leden door die vremde en reeds doode ſpraek: hoe zeer welſprekendheyd, dichterye, tooneelen en menige andere zaken onmogelyk

waren buyten de moederlyke tael: elk heeft de zyne gaen oeffenen en heeft selfens 't goed er van gevoelt. Wy hier, in plaets van ook d'onze aentedragen, zyn van vremd gevallen op vremd: of, 't geen erger is; wy hebben 't kwaed verdobbelt, het frans genomen by 't latyn.

Hierdoor dan moest den Fransman in spreken en schryven by ons veel voorhebben. Dit moesten wy noodzakelyk wel gevoelen, ende dus hem niet zonder reden de voorhand geven. Hierdoor dan moeten wy altyd, zoolang wy het frans houden voor de tael die d'onze wezen moet, ons in redenvoering, gezelschap, en al waer net en sierlyk spreken een voordeel is, onder den fransman houden: hier van onze vernedering en overttuygtheyd dat wy van aerdswegen iets slechter zyn als hy: hiervan dit waer verval en verachternis onzer konsten: die nog het gemeyn in d'inbelding dat wy iet minder zyn, versterkt, en doet volherden.

Maer aleer de meerdere onheylen van 't ongebruyk der moederlyke tael voorders op te halen; zal het niet buyten plaets zyn eerst vooraf te zien, wat hier de moederlyke tael is, en in wat opzigtigheden tot elkanderen en in wat bezondere omstandigheden hun de taelen hier bevinden.

De moederlyke tael van 't meeste en 't beste van ons land is de Nederduytsche: en zelfs de fransche, oft, om beter te zeggen, de walsche, begrypt nouwelyks een vierde van onze tegenwoordige Nederlanden: want het hedendaegs Vlaenderen, zeer wynig of niet uytgenomen, en de provinciën van Mechelen en Gelder zyn gants Nederduytsch: die van Namen en Henegouw, wynig uytgenomen, walsch. Luxemborg, Doornik en 't Doorniksche met de voordere wedergegeve landstukken zyn bynae zoo veel Duytsch als walsch. Brabant is ontrent dry vierdens Nederduytsch en een vierde walsch. Limborg met zyne toelandekens ontrent een derde walsch en twee derdens duytsch.

Het Luxemburgs Duytsch is wel geen opregt Nederduytsch; maer het is eventwel nog naeder aen 't ons als aen 't Hoogduytsch: en ik heb meermaels van d' officieren der Duytsche troeppen die hier onlangs, mits d' oneenigheyd over de Schelde, zyn afgestuert geweest, hooren zeggen, dat hun volk niet kon omgaen met de Duytsche Luxemburgers en hunne naebueren, maer dat-ze nogtans gemakkelyk verstonden en verstaen wierden in Brabant en Vlaenderen: zoo dat die Luxemburgers het Nederduytsch zoo naer hebben, als 't Hoogduytsch.

Het Limborgs duytſch is veelmeer Nederduytſch als Hoogduytſch: ook alle gerechtshoven van 't Duytſch Limborg en plegen niet als onze tael. Voorts d' andere Duytſche deelen van ons land ſpreken goed Nederduytſch.

Schoon onze Walen hunne kinderen opbrengen, leeren lezen en ſchryven in 't franſch; hunne moederlyke, hunne landstael, gaet nogtans zoo verre van 't franſch af, dat de ware franſche hun geenſints en verſtaen. De Luykenaers, die ſchier binnen ons land gezeten zyn, maken ſomtyds dichten en liedekens in hun wals: dog eenen fransman zal dit zoo min verſtaen, zelfs minder, als het ſpaenſch oft italiaens: zoo dat het wals zoo min frans is, als het ſpaens. Het is daerenboven een' zeer leelyke tael, en, gelyk Guicciardinus zegt, *Sermo corruptus valde, & perabſurdus.*

Deze ſtad Bruſſel heeft het Nederduytſch en het frans. Het Nederduyts is d' oude moederlyke tael. Het frans is ons toegebragt, gelyk gezeyd is, als het huys van Burgondiën aen de ſouverynitey t dezer landen gekomen is, als het hier een geheel frans Hof, franſche raden en een frans Gouvernement geveſtigt heeft. Waerſchynelyk zullen die eerſte franſche huysgenoten van 't Hof, hier aengekomen in een vremd land,

vremde tael en zeden, zig bezonderlyk getracht hebben te plaetsen ontrent elkanderen in de naebuerte van 't hof buyten d'oude stad en buyten de binnevesten, waer de wooning dan minder dier zal geweest zyn, en waer misschien de stallen waren van een zeer prachtig, wulig, dobbel en drydobbel hof: te weten daerontrent binnen den omtrek tusschen den grooten en klynen Zavel, de buytevesten en de Hoogstraet. Want het is inderdaed binnen deze palen alleen, dat het Brussels frans eenen schyn van moederlyke tael heeft: zoo nogtans dat het daer niet d' eenige tael is. Want wel ontrent de helligt der huysgezinnen zyn daer nog Nederduytsch, en vele van d'andere helligt hebben byde de taelen samen. Dit gewest kan nae gissing op de kaert, en andersints, ontrent een vyfde of zesde van Brussel maken, zonder de voorsteden: dus zou ontrent een vyfde of zesde van Brussel half frans zyn: zoo nogtans dat dit half vyfde of zesde, of dit tiende of twelfde deel nog zeer gemengelt is met Nederduytsch: zoo dat dus maer een achtiende of twintigste deel van Brussel voor frans te rekenen is: het welk, met een ander politiek te volgen als dat van heden, wel haest verdwenen waer. Daer zyn inderdaed nog wel andere fransche huyzen in d'an-

dete geweſten van Bruſſel en vele die de twee talen ſamen hebben en de franſche voor d'eerſte houden: maer het en is om zulke huyzen niet, dat de ſtad ten deele frans te rekenen is; want dan waer-z'ook ten deele Engelſch en Hoogduytſch: en Londen, Berlyn, en Amſterdam waren ook eenſdeels franſche ſteden. Ook is het waer, dat de dry vierdens van deze ſtad het frans min of meer konnen ſpreken, en het meeſt willen ſpreken: maer daerom is zy zoo min frans te rekenen als Hongariën latyns, waer ſchier al, ten minſten al wat lezen en ſchryven kan, boven de moederlyke tael ook latyn ſpreekt. Hier by nog in acht genomen, dat het frans hier te Bruſſel maer een' vremde ingeëntte en reeds verbaſterde ſpraek is; dat het Nederduyts d'oorſpronkelyke moederlyke tael is; dat ook tot den dag van heden toe alle zaken van juſticie en policie in 't nederduyts alleen verhandelt worden; volgt, dat-men Bruſſel niet moet aenzien dan als een' enkel Nederduytſche ſtad.

Aldus gezien zynde wat deelen onzer Nederlanden Duyts en welke Wals zyn; laet ons nu zien voor wat deel geheel ons land Nederduyts en Walſch is. Het aendeel 't welk elke van onze provinciën geeft in de gemeyne lands laſten moet ontrent

evenredig zyn aen elkers macht en bevolktheyd. In eene somme van twee-en-veertig-duyzent guldens draegt Vlaenderen zestien, Brabant twelf en d' andere samen veertien duyzent: de verdeelingen tusschen d' andere wete ik zoo wel niet: maer Limborg met d'andere landekens van Overmaze moet wel ontrent een vierde bedragen van Brabant: dus dat het in d'overige veertien zou dry geven. Alzoo dus Vlaenderen gants Nederduyts is, Brabant voor dry vierdens en Limborg voor twee derdens; zoo koomt hier van de twee-en-veertig reeds zeven-en-twintig voor't Nederduyts en vier voor't Wals. Den overschot van elf geloove op wynignae te mogen gehalft worden tusschen byde de taelen: want Luxemborg met Doornik, Doorniksche en andere weergegeve landstukken zyn ontrent half en half: dus blyft nog Mechelen en Gelder tegen Henegouw en Namen: deze leste wegen zeker iet door ten voordeele van het Walsch; maer genomen dat deze overtreffing wel zoo veel bedrage als twee van de twee-en-veertig, en dat d'overige elf, aldus gemindert op negen, gehalft worden tusschen de twee taelen; zoo koomter nog eens vier en een half voor't vlaems en zes en een half voor't wals: zoo dat het Duyts dus is als 31½ en't Wals als 10½ en-

de dat-er vervolgens nog geen vierde van ons Nederland Wals is.

En om met eenen oogflag te zien 't bedrag van 't Wals tegen 't Vlaems ; het Wals is op de minftbevolkte landftreken binnewaerts het land-in gelegen : 't Vlaems is verfterkt op de befte geweften, langs geheel de zeekuften, op de bezonderfte oevers van de Schelde, de Leye, den Rupel en op de vaerten, waer alles grielt van volk, ryk en gelukkig is. Het Vlaems heeft in te brengen de fchoonfte fteden van voornaemen rang, Bruffel, Gend, Antwerpen, Loven, Mechelen, Brugge, Ipren, Aelft, Kortryk, Oftende, Ruremonde, en het land van Waes 't welk niet als een' groote ftad is: waer het Wals niet tegen te ftellen heeft, als Bergen, Namen en Doornik, die met dryen famen nog geen Bruffel nog geen Gend alleen en maken. En wie de gelegendheden der Vlaemfche en Walfche landftreken kent en de bevolking en weelde der zelve overweerweegt, zal zeker beleyden, dat in myn' opneming het frans niet te kort gedeylt en is.

Dit zyn tot hier toe de verftrektheden van beyde de taelen : laet ons nu elkers zwang, geachtheyd en ongeachtheyd ophalen. In de vereenigde provinciën is het Nederduyts wel niet veronachtzaemt gelyk

hier; maer het is eventwel ook niet zeer bevoordeelt nog wegens den ſtaet, nog wegens 't volk, 't zy in 't gemeyn, 't zy in 't bezonder. De vaderlandſche konſten zyn-er wynig of niet voorgeſtaen: hunne gemeyne ſchryfwyze is hard, onaengenaem, ongeſierd, en ſmaekt nog nae d'ander' eeuw. Hunne toneelen en gedichten zyn 't zelve: die van Kats, Vondel en de hedendaegſche niet uytgenomen. Zy geven ook door hunne vremde toneelen, vremde taelmeeſters, ſcholen, nieuwsbladſchryvers en anderſints te veel toe aen vremde talen. Hunne letterkonſtſchryvers zyn nog vol grove gebreken, en hunne ſpelwyze is nog verre van hare volmaektheyd. Zoo hebben zy by voorbeld, daer d' A en d' U lang zyn, die twee vocalen gaen verdobbelen, als in *Paal, Huur,* daer wy, gelyk ook Vondel en Kats, die vocalen bedieden lang te zyn met-er een' E achter te voegen: en zoo ſchryven wy *Pael, Huer.* Inderdaed onze tael vereyſcht op vele plaetſen de langheyd der vocalen of ſtemletters te doen merken, om, by voorbeld, zak, vel, ſtil, ſtof, wullen, *ſuccus, pellis, tranquillus, pulvis, laneus,* t'onderſchyden van zaek, veel, ſtiel, ſtoof, wuelen, *cauſa, multus, vivendi conditio, hypocauſtum, tumnltuari.* Ik belyde dat het veel

beter waer eenen algemeynen regel zonder uytneming te maken, te weten van de langheyd van alle de ftemletters of vocalen uyt te drukken met-ze te verdobbelen, als d'eene te weten d' A, I en U lang te maken met-er een' E achter te ftellen, en d'andere, te weten, d' E en O met-ze te verdobbelen. Maer de Hollanders, in het aennemen van deze nieuwigheyd, hebben niet gaen eenen algemynen regel aenveerden, en alle de vocalen lang maken met-ze te verdobbelen: maer hebben alleenelyk de verdobbeling voortgeftrekt tot d' A en d' U, en zy hebben de verlenging van d' I nog gelaeten op den ouden voet, en doen die nog lang klinken met-er een' E achter te voegen. Waerom hebben zy d' I alleen uyt hunne verandering gelaeten? miffchien voor d' Y die van fommige dobbele I genoemd word. Maer heden is zoo in druk, als in fchrift overal d' Y genoeg onderfchyden van twee II. Waer het zaken de Hollanders hunnen nieuwen regel algemeyn gemakt hadden; ik zou hun geerne gevolgt hebben; maer zoo lang eene verbeternis niet zeer merkelyk is, oordeele beft te zyn, het oud te houden, tot dat-er eens eene doorflaende betering beraemt zy.

Maer de Nederduytfche tael is hier wel

anders mishandelt by ons, en voor al in Brussel: zy is in deze stad niet alleen veronachtzaemt, maer ook veracht: men spreekter schier niet als de straet-tael: nouwelyks eenen geleerden die-ze middelmatig weet: 't gemyn meynt dat-ze gebrekkig is en veracht-ze zonder kennen: geenen Brusseler oft hy zal beleyden, dat hy nooit sermoon kan schoon vinden in 't vlaems, maer dat dit moet in 't frans en van eenen Fransman zyn; daer zyn-er die vemeyd zyn vlaems te spreken in gezelschap oft op de straet: andere, die 't alwillens kwalyk spreken om in 't fans te schynen opgebragt te zyn: die g'in d'herbergen en kaffehuyzen hertnekkig zult hooren frans hakkelen, zonder eens in hunne belemmernis naer 't vlaems te willen keeren. Onze joeffrouwen zalmen nooit met eenen vlaemschen kerkboek zien: en gebeurde dit, hêt sehaemrood zou haest daer zyn. De Romynen ten tyde van Juvenalis waren in de zelve belachelykheyd ten aenzien van 't grieks, gelyk wy ten aenzien van ons frans: waer op den zelven schryver aldus spotde,

Nam quid rancidius, quam quod se non putat ulla
Formosam, nisi quæ de Tuscâ Græcula facta est?
De Sulmonensi mera Cecropis? omnia græcè:

Cum ſit turpe magis noſtris neſcire Latinè.
Hoc ſermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi ſecreta: quid ultra?
Concumbunt græcè.

Het geen ik zoo, aen ons toegepaſt, overzette.

Wat zotter, dan dat haer geen' een' agt ſchoon te wezen,
Dan die van vlaemſe myt een heele franſe zy,
Van eene Kempeners een' ware Pariſiene!
Al frans: ai is 't meer ſchand in onz' tael bot te zyn.
In die tal ſchroomen-zy, vertoornen, zynze blyde.
In die tael ſtorten z'uyt hun' zorg jes en gehym,
Wat nog? men . . . . . . in 't frans . . .

Nooit is onze tael eenig aendagt verleent van 't hooggezag. Nog hoogſchool van Loven nog onze Bruſſelſche Academi' hebben haer ooit meer gedaen, als niet verworpen. onze ſchryfwys' is nog niet geveſtigt, ende en heeft nog die beſchaving wegens een' openbare hand, die de franſche geproeft heeft, niet ondergaen: en de Hollanders zyn hier in wynig regelvaſter als wy. Daer koomt by ons niet uyt in 't vlaems, als ſlegtigheden: en was 't iet goeds; 't waer ongelezen. Onze tael is gebannen uyt de toneelen;

toncelen: zy moet achterſtaen in d'aenzienelykſte raden: het meeſte van onze liedjens, om niet te zeggen alle, bymaer alle onze nieuwsbladeren en andere dagelyksheden van de pers, zyn frans: en 't zyn de Franſche alleen die daer van d'eer en 't nut bekomen: het zyn zy die hier meeſt de ſecretariſſen en Pedagogen zyn der groote, onze journaliſten, onze gazettiers.

In deze Fransdolheyd wulen wy nog tot den dag van heden: jae nu nog meer als ooit, en men ziet in onze tegenwoordige ſtaetsomſtandigheden de ſchoonſte zaken miskleed of ontſierd door onze gebrekkigheden in die tael: ja men ziet-er ſommige, terwyl het hun vry ſtaet de moederlyke tael te gebruyken, zoo onverdraegelyk frans ſchryven, dat zy daer toe ſchynen gedoemt geweeſt te zyn by wyze van ſchandboet. Maer laet ons nu voorts bewyzen, hoe zeer het Frans ons nadeelig is.

Voor eerſt het is onmogelyk een' vremde tael wel, eygentlyk en naer haren geeſt te leeren ſpreken. De Romynen herkennen op zoo vele plaetſen d'onmogelykheyd voor hun van 't grieks wel te leeren, dat ik hier niet noodig acht een ander beroep van ſchryver daer op te doen als 't volgende: Aulus Gellius ſpot eigens met eenen Romyn die eenig werk in 't Grieks ge-

maekt had en daer in voegde een' verschooning van zyne taelgebreken op diën dat hy geenen Griek en was. Gellius vraegt hem wie hem gedwongen had te doen 't welk hy voor eenen Romyn onmogelyk wist. En by ons, wat vremdeling hebben wy ooit onze tael hooren spreken, die wy niet terstond voor vremd en kenden? van gelyken ons volk, naer al lang in fransche landen verkeert te hebben, word nog aen de sprack gekent: ook elke tael heeft hare bezonderheden in uytspraek, klanken, letters, uytdrukkingen en spreuken: die eygendommen en schier ingeborentheden der moederlyke tael zullen eenigelyk in alle andere talen byblyven: zoo hooren wy de Hoogduytsche 't frans anders spreken als d'Engelsche: en zoo geven wy nederduytsche klanken en nederduytsche uytdrukkingen in fransche woorden.

Om overtuygt te zyn, dat wy 't frans nooit wel konnen leeren, dat men maer in zig zelven vrage, waerom by ons en onze duytsche naburen alle d'autheurs van fransche nieuwsbladeren, gazetten en journalen Fransmans zyn en niet eenen Nederduyts: dat-men maer eens pyze waerom wy niet eenen franschen predicant en hebben, en waerom wy alle, die wy-er noodig hebben ontbieden uyt Vrankryk. Waer-

om gaen onze Bruſſelers die wy hier op den Theater hebben niet naer Vrankryk, gelyk-er van daer hier komen? waerom plegen zy ook die gewoonte niet van te gaen van toneel nae toneel? waerom gaen zy niet naer dat ryk, waer zulke begaeftheden wel beter geloont worden als hier? waerom gaen-ze niet, als-ze hier nog onluſt uytſtaen? niet anders, als om dat z'in Vrankryk om de vremdheyd hunner uytſpraek alleen zouden uytgeſchuyffelt worden. Het is my meer als eens gebeurt in het toneel neffens Fransmans gezeten te zyn en hun den grootſten lof te hooren geven aen onze Bruſſelſche acteurs: maer de loving eyndigt altyd met te jammeren over d' uytſpraek. Indiën die menſchen zoo voortgedaen van de natuer en konſt, gelyk den overleden Bultos, die-er zoo lange jaren in was, met eene dagelykſche oeffening niet en konnen geraken tot die eyge franſche uytſpraek; aen wie zal het mogelyk zyn? Den onlangs overleden heer des Roches, die van joengs af het frans gehandelt, en het zoo lange jaren als taelmeeſter geleert en in verſchyde ſchriften geoeffent heeft, beleyd op verſchyde plaetſen, en voornamentlyk in de voorrede van zyne onlangs uytgegeve *Hiſtoire ancienne des Pays-Bas* zyne gebrekkigheyd in de

fransche tael, en ontschuldigt zig op dien, dat het zyne moederlyke niet en is. Het werk van den Heer De Neny, die hier in 't frans was opgebracht, mishaegt zeer de fransche ooren. Den Heer Paquot in 't wals opgebracht en geboren, naer zoo lang en zoo dapper gewerkt te hebben in den franschen en latynschen letterstaet, bekent opentlyk in 't voorberigt van zyne Memoriën op de Nederlandsche schryvers; dat geene van onze Nederlanders, zelfs ook niet onze Walen naer de netheyd en eygenschap der fransche tael mogen trachten. Den Heer Linguet in zyne nieuwelyks hernome jaerboeken en bewimpelt de gebrekkigheden van 't frans niet die hy vind in Zyne Majesteyts tegenwoordig plakaert van lichting van 2,400,000. guldens: wy meynden nogtans dat een frans Gouvernement ten minsten er nu heden eenige had die goed frans wisten. Ik ken-er twee, die hier somtyds fransche werkskens uytgeven, maer eerst alles doen schaven en verbeteren door eenen Fransman. Zekeren geleerden Heer, Lidmaet van onze Brussesche Academi' in 't frans opgebragt, had over wynige jaren eene lofrede, die voorgestelt was door een' fransche Academi' opgestelt: maer hy heeft onnut gevonden van-ze in Vrankryk in te geven; om dat hem,

zoo hy daer-in zelf zegt, altyd de welſprekendheyd en eygenſchap der tael moeſt ontbreken, en heeft-ze dus hier in druk gegeven. Onze hedendaegſche en nieuwelyks uytgegeve franſche ſchriften van de Staten en leden der provinciën, ſteden en bezondere lieden, die van de Walen niet uytgenomen, hebben deze taelgebreken: zelfs, gelyk gemerkt is, ſommige tot belachelykheyd toe. Onlangs zekeren Fransman vroeg hier een' Officiaelsplaets in de Financie: daer wird hem ronduyt geantwoord, dat-men geene Franſche meer aenveerdde, om dat-ze d'onze te zeer overtreffen, en dus nyd en twiſt veroorzaken. Ik twyffele niet of die reden is waer; maer het is ook wel waer dat eenen Fransman op een Nederduyts, op een Hollands comptoir noh wel verder zal onderblyven. Het is maer de vremdheyd der tael en d'onmogelykheyd van daer in iet te worden, die daer-van d'oorzaek is.

Hier blykt dan wat verdooltheyd het is onze kinders op te brengen in 't frans. Dat-ze dit is eene tael geven die-ze nooit wel zullen weten, nooit net nog eygentlyk ſpreken: dat-ze dit is moetwillig doen ſlegt ter tael zyn: dat-ze dit is van alle hoop van welſprekendheyd en van vele konſten afſluyten: dat-ze dit is eene moederlyke tael

geven door de welke het onmogelyk word een' andere middelmatig te leeren. Want daegelyks zien wy, hoe zeer een' fransche tong haer minder voegt naer andere talen als eene Nederduytsche, en schier niets aenneemt van vremde klanken, daer wy nog andere talen middelmatig leeren.

En al konden wy 't frans nog eenigsints leeren, er-in welsprekende te worden, is zeker onmogelyk: men heeft in 't Grieks geenen Demosthenes en in 't Latyn geenen Cicero meer gezien naer dat byde die talen geene moederlyke meer en zyn. Niemand zal in een vremde spraek die onleerbare fynigheden, de welke zelfs de letterkonstschryvers ontvlieden, die eygenheyd van woorden en spreuken, die vaerdige uytdrukking, die oprechte uytspraek, die rykheyd en vloedigheyd betreffen, diën onvermeydden toon en onbelemmerde frankheyd voeren, die tot welsprekendheyd noodig zyn.

Moeten wy de welsprekendheyd versaken; alle onze konsten zyn gekrenkt, de voornaemste en noodzakelykste eerst: het is deze die moet het zap en smaek geven aen alle schrift. Wat zyn stukken van zedekonde, dichterye, historie, staetkonde, natuerkonde en diergelyke zonder welsprekendheyd? het zyn nogtans deze weten-

ſchappen , die den menſch naeſt raken , die rechtsweegs op hem afgaen : die als behelzen den Catechiſmus der borgerlyke wysheyd ; die de menſchelyke reden hare gangen leeren, en zoo de vervoegzaemheyd bevoorderen : 't zyn deze die toegepaſt zyn aen de meeſte menigte, die eenigelyk raken : 't zyn deze die meeſt geene vorige konſten of veelvoudige kennis en vereyſſchen : die niemand afkeeren om hunne moyelykheyd, maer eenigelyk, bezonder de joengheyd aentrekken door hunne behaeglykheyd : 't zyn deze die onder 't gemyn moeten brengen eene betere, redelykere manier van pyzen en goeden ſmaek over alles, en zoo hunnen invloed hebben op alle konſten tot handwerken, ambachten, koophandel en landbouw toe : 't is van deze, dat den waſdom der konſten moet beginnen : hy is-er ook van begonſt, bezonder van de dichtkonſt, by Joden, Griken en Romynen.

En wat raekt de dichtkonſt in 't bezonder ; hier voor is-er zeker in een' vremde tael geen plaets : want niet is-er vizer, niet is-er nouwſpeuriger als deze. In een alderzappigſte rym een 't minſte woordje verandert of verplaetſt , af of by gedaen verdooft alle natuerlykheyd en ſmaek, al is 't dat nog het rym zyne maten houd. En

'T geen welgezyd is in in redevoering of historie'zal tegen 't hoofdspringen in gedicht, zonder dat men zal weten waerom. Deze fyne verschilligheden zal niemand in een' vremde tael gevoelen.

Alwaer 't dat ons frans onze konsten niet en krenkte; het is ons eventwel schadelyk, door diën dat het wederom al eene tael meer is: want het vlaems en latyn konnen wy niet derven; nemen wy nog 't frans by; dit is nog een' tael die wy moeten weten voor tot de konsten te komen. Doch hoe meer spraken wy ons noodzaken voor te leeren; hoe meer wy ons de konsten verwyderen. Wat tyd wonnen de Griken die geene tael als 't Grieks en hadden! wat ontlasting van 't geheugen, van de memorie, geene duyzende vremde woorden te moeten onthouden! zou die noodzakelykheyd van 't Grieks by de Romynen niet ten deele d'oorzaek zyn van hunne minderheyd ten aenzien der Grieken? Gelukkig de Fransche, die reeds zoo verre zyn, dat-ze recht uyt d'Abécscholen hun konnen begeven tot die konsten, daer hunnen geest op valt! noch gelukkiger, waer't dat-ze hunnen Bybel, hunne scholen der rechten, godsgeleertheyd, medecynen in 't frans hadden!

Door ons frans schynen wy van die middelbare

delbare geleertheyd en borgerlyke wysheyd af geheel het gemeyn, onze bestgemoedde en weetgirige borgers, ambachtslieden, akkermans, en onze vrouwen: die 't frans teenemael niet, of ten minsten zoo verre niet en weten, dat-ze 't met vermaek of zonder moyelykheyd konnen lezen: die daer door als gedoemt schynen tot een' gezogte onwetendheyd.

Hier door ontketenen wy de konsten: die altyd aen een hangen, en d'een' d'andere volgen, helpen, volmaken. Zoo beletten wy den invloed van die der penn' op die van de hand. Het zyn nogtans die van de penn' die moeten voorgaen. De Joden hadden hunnen beroemden tempel niet voor David en Salomon: Grikenland was wild voor Homerus: te Roomen die konstige stukken van beldhouwerye, schildering, bouwkonst en andere waren-er nog niet voor Cicero en Virgilius: die levende en somtyds boven natuer gedrevene beldingen van den dichter verzien, ontwekken, voeden, verheffen eenen leerzamen geest. wie zou zeggen dat de gedichten van Homerus noodig geweest zyn tot het maken van diën Dondergod, die door zyn statig gezigt zynen konstenaer, Phidias, zelf vervaerde! waer op gevraegt zynde hoe hy zoo goddelyk stuk had konnen uytvoeren; ant-

woordde hy dat hy aen 't werk altyd in 't hoofd had deze rymkens van Homerus,die ik alzoo in overzetting geve.

Dan gaf den grooten god met zwertgewang-
brouwd' oogen
Den toewink van gedoog met zyn onsterflyk
hoofd.
Zyn godlyk hair bewoog : men zag de hemels
boogen ,
Eenwillig met den god,van eygen wil berooft.
Iliad. 1. vers. 528.

Zoo schynt ook onzen Antwerpschen Apelles bedrift geweest te zyn door den geest van Virgilius, als den Hertog van Mantua hem onder het schilderen van 't gevecht van Turnus en Eneas hoorde ophalen dit en volgende rymen van d'Eneis.

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris.
Lib. 10.

Om iet groots van onze geleerde te verwachten, zoo lang den staet der talen zoo blyft, gelyk hy nu is, dat is te vergeefs: d'onze, zeker de grootste verstanden eerst van al, zullen in 't frans laten te schryven, niet alleen om dat-ze deez' opgehaelde onmogelykheyd herkennen; maer ook om d'uytgeputheyd van de konsten in die tael: om dat-ze voorsteeds hun moeten gaen vernedert houden onder zoo talryke menigte van schryvers. En die hun we-

tens en willens tot zulke vernedering zullen begeven; dit zullen zeker d'edelste en grootste verstanden niet zyn: want het zyn deze, die-men tot nogtoe altyd heeft zien vallen op die soort van schriften, die 't aldermeest welsprekendheyd vereysschen, staetkonst, dichterye, philosophie, enz. Maer het zyn ook deze, die wel eerst zullen zien hoe onmogelyk de welsprekendheyd is in een' vremde sprack, en wat d'eygelingen van een' tael voor hebben voor de vremde. En een groot verstand, een groot gemoed is niet te vreden met iet minder, maer wilt in zyne soort het eerste zyn, nog en zal zig licht begeven daer het een' menigte moet boven hem zien. Mogt-me dan nog iet in 't frans verwachten; men moet niet groots verwachten: en kwam-er dog iet groots; wat jammer! hoe veel grooter waer 't geweest in de moederlyke tael!

Niemand dan van d'onze zal zig lichtelyk vermeten eenig aentreffelyk schrift van die voornaemste en noodigste soort in 't frans t'ondernemen: zal ik my dan begeven tot ons Nederduyts? een' tael die veracht is? die-me schaemt te spreken? daer ik weet dat-me van myn werk zal zeggen, *het is maer vlaems*, en het ongelezen nedersmyten? zekerlyk neen. Wy zullen dus nog in d'een nog in d'andere tael schryven.

Droeven ſtaet van onze konſten, wy hebben geen' tael om ze t'oeffenen: en verwonderen wy ons nog, terwylen zoo vele Franſche, Engelſche, Hoogduytſche verſtanden uytſchynen, geenen eenen verheven geeſt binnen onze palen te zien opryzen!

Een merkelyk nadeel is ons nog die vremde tael op de theaters. De toneelen hebben hun goed en hun kwaed. Het goed 't welk zy inhebben, is wel voornamentlyk dit, dat zy wonder dienſtig zyn voor de konſten. Dichters, muzikanten, ſchilders hebben hier de bekwaemſte oeffening en de nouwſte proef van hunne deugd. hier heeftmen 't alderkragtigſte aenwekzel van al waer maer ang in ſteekt: eenen arbyd van wynige maenden heeft terſtond zynen loon en eenen loon voornamentlyk van eer: ende dat doorgaens op een' wyze die niet dan d'aldergevoeligſte kan wezen aen alwie-ze geſchied en aen alwie-er door moet aengewakkert worden: en zonder twyffel in Vrankryk diën luyſter der konſten moet zeer veel aen de toneelen. by ons, door die vremdheyd van tael is-er geene plaets voor onze dichters of zangkonſtenaers.

Voeg hier nog by dat onze theaters om die vremde tael ons nog te ſlegter zyn. want die ſtukken die wy hebben, zyn alle oorſprongelyk Franſche; alle toegepaſt

aen den franschen volksaerd, niet aen den onzen. doch, zulken aerd, zulke zeden, hertstogten, werken en gedagten. En wat verschil van den Fransman tot den Nederlander!

Maer, waer 't dat onze tael op de tooneelen was; dit alleen, dat het onze tael is, waer aen vaderlandsche gemoederen een' behaeglykheyd te meer: men zou somtyds eens iet vaderlands zien, onze bezondere fouten overgehaelt, en onze deugden en groote daden opgeluystert.

En waer 't dat-er eenige verandering begeert wierd; misschien waer die wel zoo te doen, dat men de tooneelen hun meeste kwaed zou benemen 't geen zy anders medebrengen. Men kon zorgen daer op zoo welgezedigde menschen te hebben als mogelyk waer. En d'inboorlingen onder hun volk, onder d'oogen van hunne ouders, bloedverwanten en vrienden, zouden zeker zediger leven en minder oorzaek geven aen het kwaed 't geen Rousseau van hun ducht, als die de welke buyten hun land by den vremden zyn. En het waer ook eene behagelykheyd te meer de deugden en grootheyd verbeld te zien door deugdzame lieden: ten minsten en was-er niet somtyds d'onbehaeglykheyd van uyt den mond van eenen Sardanapalus, een' Mes-

falien, eenen Vatinius de redens te hooren van eenen Cato of Lucrees. Voorts konnen zorgen daer niets te laten verbelden als al wat zedig is, en zoo veel vaderlands als mogelyk waer.

Daerenboven de toneelen van eene natie zyn 't eerste, ten minsten 't aenzienelykste proefstuk van hare konsten, en 't duydelykste bewys van haren voortgang in de goede gustie en konsten. Die natie dan die hier-in verfaekt iet van 't haer te voren te brengen, en zoo uytschynelyke zaken gants van den vremden trekt, schynt haer opentlyk ten onderen te geven aen de vremde: hier door dan voeden wy zeker sterk die groote en nergens anders gekende vremdsgezindheyd die wy onder ons gevoelen: hier door gemisschen wy dien fynen toetsteen onzer konsten.

Uyt alle dit opgehaelde zien wy dus wat nadeel onze konsten, door die frans verwaentheyd leyden. Maer het zyn niet de konsten alleen die hier door leyden; het is daer door ook dat voor deze leste opgiftingen onzen vrydomsgeest zoo was vervallen: want liefde tot het vaderland en konsten gaen schier altyd samen: zy geven veel aen elkanderen: men heeft het zoo gezien by de Grieken en Romynen. En inderdaed als 't vaderlandschap buyten 't ge-

val is van gedurig getergt te zyn; moet het door de konsten verlicht en gevoed worden of het verslapt, gelyk wy zelfs onlangs hier en in Holland geproeft hebben. En van gelyken de konsten zonder vaderlanderschap zyn veel minder en verliezen veel: want zal de vaderlands liefde niet grooter, beter, redelyker en gesierder zyn, waer-ze verlicht en gedreven is door de konsten? waer welsprekendheyd, gedichten, toneelen, schildering, belden, opschriften, enz. niet ophouden van-ze op te wekken en overal te raken? zullen ook welsprekendheyd, toneelen, gedigten, redekonst, histori' en diergelyke niet grooter, edelder, ryker zyn waer-ze begeest zyn wegens 't vaderland?

En zoo zeer is onze fransgezindheyd niet samenstandig met een' ware vaderlands liefde, dat zy zelfs daer-van eenen inbreuk is. Daer verschillige mogendheden in onderhandeling treden, elke denkt-er haer' eer en weerdigheyd aengelegen, dat het verdrag in hare tael verleden zy. Valerius Maximus in het capittel van de gebruyken der Roomsche staetsbediende zegt, dat die, al waren zy doorgaens in 't Grieks wel hervaren, nooit anders als in 't latyn aen de Griken antwoord gaven: en dat zy die niet alleen binnen Roomen maer ook in Grikenland

en Asia deden door taelmans spreken in 't latyn: dat ook de vremde talen gebannen waeren uyt alle de Rechtshoven van 't Rooms gebied. De redenen van die oude plegen bedied hy te wezen, om zoo te bewaren de hoogweerdigheyd van 't Rooms volk en van hunne ampten: om buyten raek te zyn van de kracht en vloedendheyd der Griekſche ſpraek: om de latynſche tael met meer achtbaerheyd te verbreyden onder alle volkeren: op dat-er niets Rooms ergens-in onder 't vremd en waer.

Zoo eerden zy de moederlyke tael, ſchoon zy daer van de minderheyd tegen de Griekſche wel zagen: de hunne nog ongeſchaeft en ongeregelt; de Griekſche vol allen ſchik en ſierlykheyd: de hunne hard en onaengenaem, zoo zy zelfs belyden; de Griekſche zoet en vloedende, en gelyk Valerius en Seneca zeggen, *Lingua volubilis*: de hunne arm en onverzien van ſchriften en geleerdheyd; de Griekſche overvloedig in alle konſt en wetenſchap: 't latyn de tael van boeren en ſoldaten; het Grieks de ſpraek der konſten, de ſpraek van een geëert en aldergeſierdſte volk; 't latyn de tael van een klyn latium; het Grieks verbreyd door rykbevolkte landen in Aſia en Europa en in Italiën zelf: met wat oogen zouden zulke vaderlanders hebben zien invoeren een

tael niet alleen vremd, maer ook onvolmaekter als d'eyge?

De vaderlands liefde nochtans in een volk is een onschatbaer goed. Alles is grooter, edelmoediger, deugdzamer, wyzer: alles is iveriger en vinniger voor bezonder en gemeyn goed. Aenzie maer d'oude Romynen: zoo haest zy hun vaderland in de macht der Keyzers zagen, en alles boogen voor de mogendheyd van Eenen; geleerdheyd en konsten bleven nog; maer die republieksche grootheyd, die ingenomendheyd tot een gemeyn goed, was-er niet meer. Men zag geenen Brutus meer onmeedoogende als de wet zelf rechter zitten, straffende met de dood 's landsverraderye in zyn' eyge zonen: men zag geene Curtii, geene Decii hun leven offeren voor 't gemeyn: geenen Scipio, den grouwel van Carthago, overwinner van Hannibal en Antiochus, in vrywillig ballingschap gaen op dat zyne grootheyd aen 't vaderland niets zou te duchten geven voor de rust en mogendheyd door hem bezorgt: geenen Regulus met verbeurte van zyn lyf raeden het gemeyn goed, en op verbintenis van zynen eed uyt d'armen van vrouw en kinderen keeren tot zyne beulen: men zag geene Consuls, die, die de wet gaeven aen Koningen, tot het purper geroepen uyt het

veld, en, naer op hunnen keer den ſtaet verzorgt te hebben, weerkeeren tot de ploeg: men zag geenen alderdeugdzaemſten Cato meer verſchynen, om wiens tegenwoordigheyd alleen heel een Rooms volk vermeyd ſtond de ſchaemlooze bloemfeeſt aen den Raed te vragen. In de plaets van die grootheyd en verheventheyd kwam daer nae de nederige eyge-min, baetzugt, verwaendheyd, laſhertige onderworpentheyd, en vleyerye.

Het is zonder twyffel een goed voor eenigelyk wel ter tael en ter ſpraek te zyn, en zyne redens vaerdig en onbelemmert te voeren. Doch hier toe is een' zekere frankheyd noodig. maer, gelyk by ons gezien en geplogen is, wanneer zullen wy frank zyn in die vremde tael? en aldus dan, gelyk gemerkt is, ſtellen wy ons in gezelſchap, in geſpreek, enz moetwillig achter den Fransman. Ook hy, die hier zyne ſpraek, zyne drachten, kleedſels, toneelen vind; die ons in alle dit herkent zyne leerlingen, zyne apen en nederige grootachters, beld zig ſeffens in, dat-er niet ſchoon, niet groot, niet goed en is, of 't moet van Vrankryk zyn, en neemt niet zonder reden den toon boven zyn' ſlegte naebeetzers: en zoo moeten wy by hem in gezelſchap den rang houden van min ge-

ſchaefde lieden. En waerlyk 't is een ſchand, ons hier-in altyd geſtelt te zien om te boogen onder 't vremd: jae het zyn wy alleen van alle d'Europiſche volkeren, die gelyk de barbaren, gelyk dwalende gevolktens, zonder ſtaet of wetten, onze tael ſchamen en verwerpen, die in ons eyge land vermeydelyk ſpreken met den vremden.

Voor het vaderlanderſchap eener natie is zeer dienſtig zoo veel eygen en bezonder te hebben als mogelyk is: want waer 't dat de gantſche wereld overal de zelve tael, ſtaet, zeden, wetten, godsdienſt, kleedſels, plegten en gebruyken had; men kende geen vaderlanderſchap: maer nu in de verſchydendheyd, allen goeden vaderlander mint al wat vaderlands is om geen' andere reden als om dat het vaderlands is: en zelfs hoe meer een' zaek uytwendigs heeft, gelyk de tael, dragten, toneelen, godsdienſt, zekere plechten; hoe meer zy de gemoederen van 't volk zal aentrekken. Men heeft in de Tarterſche overwelding van China een' menigte van Chinezen zien liever hun land verlaten als de vaderlandſche dragt vad lang hair: het volk van Alexander in Aſia begon hem meer te haten om 't aennemen van vremd kleedſel, als om zyn' ware onverdragelykheden: eenider weet, wat Peeter den grooten gekoſt heeft den

invoer van onze kleeding in Rusland. wy weten ook dat het gebrek van onze tael te weten, en Spaensche zeden in Philip den tweeden niet wynig by ons den afkeer van hem vermeerdert hebben. Waerom werken wy dan om zoo bekwamen band van vaderlanderschap, de moederlyke tael, te bannen?

En zeker die zaken van zoo groote uytschynendheyd, die zoo veel uytwendigs hebben, tael, drachten, toneelen vremd te hebben, kan niet anders op 't volk verwekken, als een' klynachting van al wat 't ons is, en grootachting van al wat vremd en uytheemsch is: en zonder twyffel hier van die vremdsgezindheyd; hier van die gedreventheyd om alles te willen van elders, schoon 't inlands tweemael beter zy. Zoo ontieveren wy onze konsten, wetenschappen en ambachten: zoo doen wy nog voort te niet gaen die dierbaer' overblyfsels van onz' oude konst-en-stof-werken, en vremde slegtigheden in weerde zyn. Zoo staet voornamentlyk Vrankryk den banwinkel te blyven van onze sieraden: zoo staet het onze vrouwen bedwelmt te houden op die eydele wekelykheden, die niet en behagen als door de nieuwheyd, maer nogtans konnen dueren om de veranderlykheyd 't is die allengskens ingewortelde

vremdsgezindheyd, die die den Nederlander nog meer doet zyn zelven miskennen en een klyn gevoelen hebben van zyn eygen: 't geen hem klynmoedig maekt, en belet te derren 't geen een ander dert.

Hiervan die verandering in onze zeden, waervan den Heer des Roches in zyn' oudſche hiſtorie van ons land in deze woorden klaegt:" Den Nederlandſchen volks-„ aerd, " zegt hy, " is voornamentlyk „ d'oprechtheyd en goede trouw. maer, „ helaes, het bedrog en loozen handel zyn „ hier reeds ingeſlopen ſedert twintig ja-„ ren: en eeniegelyk weet, dat het niet „ en is, als aen 't aennememen van uyt-„ heemſche zeden, dat wy die verandering „ moeten wyten. " dit zyn zyne woorden.

Werkzamen ſchryver! gy eerde de goede zeden, het Nedrlandſch eenvoud en oprechtigheyd! jae! laet ons die vremde wandeugd betreuren, en onze gelukkige voorledentheden weerverlangen. jae nu heden, terwyl de religie onzer voorouders door 't heylzaem licht der reden ons hier in plaets van een *Auto da fé* en godsdienſtige moorden van onnoozele ongeloovige en gewaende tooveraers, in plaets van galgen, raders, vuer en ſtank der blakende onplicht, niet meer kan geven als mensminnende vertoogen, tempels en netgeſpoelde ſtra-

ten, beſtroeit met bloemen en jeugdig groen, doorwaeyt met geurige lochten, galmende met den lof van God en met een oud geſchal 't geen eertyds onze kloeke vaders volgde in hunne krygstogten en triomfen; nu heden roep-ik met U, goeden man! MORIBUS NOSTRIS en met onzen ouden Lipſius, MORIBUS ANTIQUIS!

Maer, goedwilligen vaderlander, gy zaegt, dat onzen landsgeeſt ontaerdde: gy zaegt, dat dit kwam van ontleende zeden: waerom gingt gy niet wat veerder zien? waerom ſpeurde gy niet nae, van waer die vremdheyd kwam? Had gy dat gedaen; gy had gezien, dat een volk gebracht op den voet van drachten, kleedſels, tael, toneelen, liedjes, en al wat 't meeſt uytwendigs heeft te trekken van den vremden, niet kan miſſchen ook de zeden te trekken van diën vremden. En zoo zoud gy gezien hebben, dat het meeſte van 't verderf daer gy van klaegt, koomt uyt d'onacht van uw' eyge tael, die gy looft, en zegt ryk en overvloedig te zyn, maer altyd ſtelt achter die de welke gy voor eenen Nederduytſch onvolleerbaer en onmogelyk herkende: die gy nooit begonſt te ſchryven zonder een' ſchaemlooze voorbicht van uwe gebrekkigheyd. Maer peyſde gy niet, dat gy dus u in 't geval ſtelde van den Romeyn die

kwaed Grieks schreef by Gellius? van eenen onbeschaemden manken die wilt dansen, of valsstemmigen die wilt zingen? Redelyke lieden zullen wel vergeven aen den eenen als hy danst en den anderen als hy zingt, indiën zy dit gedwongen doen: doch niemand zal zynen lach houden. Maer als-me den manken ziet willens dansen en den stemloozen willens zingen; als-me-z-er ziet op uytzyn; dan heeft-me recht van te lachen, spotten en verachten. En, alwillens doen 't geen-me voorsteeds weet te zullen kwalyk doen, wat is dit anders als den *Bouffon* spelen?

Voorders door diën afkeer van onz' eyge tael verachten wy die heylige nalaetsels van onze voorouders, die grondwetten van den staet, die hoogweerdige verbonden tusschen het Volk en den Vorst: de wetten op de muntzaeken, jacht, visscherye, leenen, lasten, erfverkryg by doode handen: die instellingen, onderrichtingen en plytwyzen der Raeden en gerechtschappen: die oude stukkeu, die, gelyk gezeyd is, de gondvestingen zyn van de tegenwoordige zeevaert-wissel-en-krygsrechten: welke alle oorsproenglyk zyn in 't Nederduyts. Wy werken dus, om die zoo kostbare wetstellingen, die d'uyterste proef van genoegzaemheyd in d' aldergrootste voorlede be-

volktheyd ondergaen hebben, die ons ook heden overal in steden en op 't plat land eenen schik en regeltucht bezorgen, die alle ryzigers bekennen nergens anders te vinden; wy werken, zegg' ik, om die dierbare nalaetsels niet meer te verstaen en in eenen eeuwigen nacht te verdoempelen.

Maer, zal-me zeggen, om 't kwaed te meyden van 't ongebruyk der moederlyke tael; wy zullen het Frans hier de moederlyke tael maken: wy zullen het doen de tael worden van ons Nederland. Ik antwoorde vooreerst, dat deze verplantte tael altyd den aerd van haren nieuwen grond, den Nederduytschen aftrek, geheel nederduytsche woorden, en nederduytsche uytdrukkingen zou behouden: gelyk men reeds in een deel van Brussel begonst ziet: en dit zou wederom een ander wals worden. Doch met het walsch hadden wy wederom niet met allen: want de Walen zyn niet naeder aen de fransche welsprekendheyd en eygenschap der tael, als wy, gelyk wy dagelyks ondervinden in onze rechtshoven, en blykt uyt de hier voor opgehaelde getuygenissen van den Heer Paquot en andere: en gelyk voorders aen eenen goeden Fransgeleerden klaer zal blyken indiën hy de verzameling van de stukken die onze tegenwoordige staetszaken aengaen wilt in

de

de hand nemen en de vertooningen van onze Walſche provincien overwegen.

Maer, om d'onderſtelling van die onbewuſte verfranſſing kort te maken; dat onze taelbanners maer eens aenmerken, dat zy die nooit verder zouden brengen als om te maken, dat den ſtedeling niet meer kon ſpreken met zyn' omgezetene landzaten, met diën die hem dagelyks met zyne winningen koomt ſpyzen, met zynen huerling, met zynen akkerman: om te maken dat den eenen gebuer den anderen niet verſtae, dat men onder 't zelve dak, in den zelven heerd taelmans noodig heb. Maer Godt bewaer ons van de middels die de talen doen veranderen of ooit verandert hebben! dit zyn ſterftens, uytlandingen, vyandlyke overſtroomingen, geweldenaryen en diergelyke jonſtjes van het lot der volkeren.

En d'ongelukkige ondervinding leert, dat wy niets van de franſche tael te verwachten hebben: want zy is hier al over de dry hondert jeren geveſtigt: en over ontrent twee hondert dertig jaren was-ze zoo verre, dat-er nouwelyks eenen man, zelfs geene vrouwe van tref gevonden wierd, gelyk Guicciardinus zegt, die geen frans en ſprak: waerom diën ſchryver ook ergens oordeelt dat hier in 't kort alles zou frans geworden zyn. Ook die tael is hier over

de dry hondert jaren de tael van 't Hof, van 't Gouvernement, van de Raeden, en, 't geen volgt, van den edeldom en van al wat iet wilt wezen. Zy is ſchier de gemyne tael van Europa : zy is als op haren aenzinelykſten autaer ter uytſluyting van d'onze geplaetſt op den theater: en, 't geen al is, zy is hier geacht met een' blinde ingenomendheyd. En is zy met alle dat voordeel nu verder als in den tyd van Guicciardinus, over 200. jaren? is zy nu meer onze tael geworden als-ze dan was?

Waer 't zaken vaſt beſloten was voortaen het frans onze moederlyke tael te maken, wat zouden onze verfranſers al meer konnen doen voor die tael boven de hier opgehaelde voordeelen die zy reeds genoten heeft? zullen wy nog gelyk aen Ierland is gebeurd, alle onze oude charters, wetten, boeken, ſchriften verbranden en geen een' vlaemſche letter overlaten? zullen zy ons onze moederlyke tael verbieden te ſpreken of te ſchryven? zullen zy de vlaemſche ſcholen verbieden en niet gedoogen dan franſche? Dit zyn nogtans de naeſte middels die-er nog voor 't frans te beproeven zyn. Maer hoe krachtig zy ook ſchynen; zy zouden nogtans boven d'onmogelykheyd van-z'in 't werk te leggen, nog niet genoegzaem zyn, niet alleen om

het Nederduyts te verjagen, maer ook niet om het frans te doen een waer en oprecht frans wezen. Ook, ſchoon alle die middels ſedert zoo langen tyd ſchier in hunn' uyterſte ſtrengheyd tegen d'Ierſche tael gekruykt zyn; is d'Engelſche nog verre van de moederlyke te worden in Ierland. En zoo moyelyk is het een volk te doen gants veranderen van tael, dat-me nooit ſtad, landſchap, vlekke zig ziet ontmaken van hare ſtraet-tael, of *patois.* Zoo houden de Walſche geweſten, Normandiën, Bretaniën, Provence, Languedoc hunne bezondere zey-taelen, ſchoon-er by hun niets gegeſchreven word, niets in achting is, als frans: zoo houd Luyk zyne leelyke tael, ſchoon zy die, gelyk Guicciardinus zegt, van over 200. jaren al ſchaefden en verberbeterden.

Ten zy wy dan door onze domme fransverwaentheyd by den alfranswillenden Fransman die alles ſchat nae 't frans, willen blyven den naem verdienen van *Groſſiers Flamands;* 't en zy wy moetwillig onze konſten, ambachten, wetenſchappen willen gekrenkt houden; 't en zy wy bottelyk willen verſaeken alle eer en achting onzer natie; 't en zy wy wel veel minder vaderlands liefde dragen als wy onlangs ſchynen getoont te hebben; wy moeten het frans verlaten.

Maer laet het ons gewillig doen: want, alles in acht genomen, het is ons oneyndig beter: niet alleen om dat het de moederlyke tael is, maer ook om zyn' eyge hoedanigheden, gelyk hier naer zal blyken.

De Duytsche is een' oude oorsprongly-ke tael. Het is die, de welke hier gebragt is van voor Cesars tyden, door die Duytsche, onze voorouders, die de Gallen of Walen verjaegt en zig hier nedergeslagen hebben, en die zelve spraek, die ten tyde der Romynen hier en in Duytsland de moederlyke tael was en met lichte verschilligheden nog is. Uyt den zelven Cesar, Cicero, Quintilianus, Plinius en andere zien wy dat de Gallen *Rostrum*, *Anserem*, *Cretam testaceam*, *Picem*, *Asserem*, *Aurigam*, *Jurisdictionem* in hunne tael noemden *Beccus*, *Gansa*, *Merga*, *Becha*, *Planca*, *Rhedarius* en *Ambactus* en gelyk wy in onze tael zeggen, *Bek*, *Ganze*, *Mergel*, *Pek*, *Plank*, *Ryder*, *Ambacht*, als *Hulster-ambacht*, *Axel-ambacht*, enz Het is die zelve, de welke met eene verbastering van't Latyn in Spaniën het Spaens, in Italiën het Italiaens en in Vrankryk het Frans gemaekt heeft: die den grond is van 't Engels: en het Zweedsch en Deensch voor echte zusters kent. Hier tegen is de Fransche en andere van Europa een Latyns-

duyts basterdkind nog geen 700. jaren oud.

De Duytsche tael is verdeylt in Hoogduytsch en Nederduytsch: waer van d'eene niet meer de moeder tael of ouder is, als d'andere: gelyk by de Grieken d'eene der vier dialecten niet meer oorspongelyk is als d'andere. Het Nederduyts is d'onze. nochtans in het spreken nemen wy wel somtyds volgens de Fransche benaeming van *Allemand* en *Flamand* het woord *Duytsch* voor *Hoogduytsch*, en *Vlaemsch* voor *Nederduytsch*.

Ons Nederduytsch verstrekt zig over dry vierdens van onzen tegenwoordigen staet, geheel den Hollandsehen, een groot deel van 't Luyks en eenige voordere deelen van 't Keyzerryk en van de Landstreke beneden de vereenigde Nederlanden: in zulker voegen dat Oostwaerts en Noordwaerts het land-in niet mogelyk is te zeggen op wat plaets het Hoogduytsch schyd van 't Nederduytsch. En Guicciardinus acht Nederduytsch de gantsche groote Landstreek van Gravelingen af tot Dantzig, en Pommeren toe. Inderdaed de spraken der kusten en bezonderlyk die der Hanze-steden, Hamburg, Lubeck, Dantzig, Embden enz. zyn meer Nederduytsch als Hoogduytsch: en zelfs wy spreken met hun zeer gemakkelyk, daer-ze eenen Opperhoogduytsch bynae niet en verstaet.

Onze tael heeft veel gemeyns met die de welke van alle talen der wereld de beste, de gesierdste, de woord-en-konstrykste is, de Griekfche : zonder dat nogtans ergens-uyt t'oordeelen is, dat d'onze joenger zy als die. voor eerst, wy hebben dry genera gelyk de Griken ; wy hebben de articuli *den*, *de*, *het* ; zy *ho*, *he*, *to*, *te*, *ton*, *ten*, enz. hun woord *mellein* koomt in gebruyk en beteekening overeen met 't ons *zullen* : hunnen comparativus gaet uyt in *eros*, den onzen in *er* : hunnen superlativus in *tatos* of *stos*, *ste*, *stes*, *sten*, enz. den onzen in *ste*, *sten* : Nieuw, *neòs* ; Nieuwer, *neoteros* ; Nieuwsten, *neotatos* : Goet, *agathos* ; Beter, *belteros* ; Besten, *beltistos*. De griekfche infinitivi gaen-uyt in *ein*, d'onze in *en* : gelyk *Leichein*, lekken : zy gebruyken hunne infinitivi ontrent gelyk wy. zoo zeggen zy *to zeëin*, *eis to zeëin*, enz. daer wy zeggen Het zieden, te zieden, om te zieden, met te zieden, van te zieden. zy verdobbelen d'eerste fillaeb van hunne preterita ; wy zetten voor d'onze de fillaeb *ge* : gelyk *legein*, Zeggen ; *lelecha*, Gezeyd ; *plattein*, Plakken ; *peplaka*, Geplakt ; *gelaein*, lachen ; *gegelaka* of *gegelaken*, Gelachen. In rymen of versen nemen zy, gelyk wy, alleenelyk opzigt op vernederen of verheffen der fillaben, en niet, gelyk

de Latynsche, op kortheyd of langheyd. Ook hebben wy vele woorden zoo veel als gemeyn met de Grieken, gelyk in den volgenden lyst te zien is. *Ego*, ik: *moi*, my: *emon*, myn: *allos*, *heter*, ander: *holos*, heel, al: *diploos*, dobbel: *polu*, veel, vol: *neos*, *nea*, nieuw: *nun*, nu: *hen*, *heni*, *hena*, een, eenen: *duo*, twee: *treis*, *tria*, dry: *hex*, zes: *hephta*, zeven: *okto*, acht: *ennea*, negen: *malista*, meest: *apo*, af: *huper*, op, over: *pro*, voor: *amfi*, om: *meta*, met: *ekeinos*, dengenen: *sun*, samen: *sumpektos*, saemgepakt: *brachunein*, breken, korten: *ther*, dier: *kephale*, kop, kopf: *okkos*, oog: *chole*, galle: *titthos*, tette, mamme: *hepar*, lever: *odontes*, tanden: *nephroi*, nieren: *ker*, *kardia*, hert, hart: *gonu*, knie: *poes*, *podes*, voet, voeten, poot, pooten: *stomachos*, maeg: *asthma*, aessem: *peter*, *pater*, vader: *meter*, *mater*, moeder: *thugater*, dochter: *logoi*, leugens, logens: *logostrepein*, logestreepen, gelyk in den charter van Grimben ingevoegt in den algemeynen costuemboek van Brabant en elders: *nux*, *nuctos*, *nucte*, nacht: *te hole nucti*, den heelen nacht: *aster*, *astera*, sterren: *onoma*, naem: *thura*, deur: *oinos*, wyn: *bolos*, klot, kloot, bol: *schia*, schae, schaduwe: *geranos*, kraen: *pur*, vuer: *leon*, leeuw: *karabos*, krabbe, kreft: *men* of *man*,

maend : *mene* of *mana*, maen : *platus*, plat, wyt : *platupoes*, platvoet : *malakos*, malsch : *kosmios*, kuysch : *skafe*, schip, schiff : *elate*, latte, sperre : *moros*, moord, dood : *mus*, muys : *nefele*, nevel : *neottia*, nest : *skomma*, schimp, schamp : *flegma*, fluyme : *ostron*, oester : *oön*, ey : *poterion*, pot : *eruthros*, rood : *feme* of *fama*, faem : *sakkos*, zak : *aischune*, schaemte : *anaischuntos*, onbeschaemd : *aisschos*, *aischros*, eysschelyk, afgrysselyk : *stigma*, steek : *esticha*, *estichen*, gesteken : *lakkos*, laek, gragt, poel : *helos*, poel, waer van Helle, toehellen, afhellen : *klimax*, leeder, waer van klimmen, *stulos*, styl : *schidzein*, schyden : *austeros*, stuer : *sigaëin*, zwygen : *eluza*, geloft : *lusis*, lossing : *staëin*, staen : *kumbon*, *kumbion*, komme : *kolobion*, kolder : *rakos*, rok : *renchein*, *ronchos*, roenken, geroenk : *stufein*, stoppen, styven : *oetar*, uyder : *amelgein*, melken : *plattein*, plakken : *peplaka*, geplakt : *trapein*, trappen : *eoös*, oostsch : *koptein*, kappen : *edein*, eten : *leichein*, lekken : *lineos*, lynen, lynwaedt : *mezos*, midden : *metreëin*, meten : *amaëin*, maeiën : *mignuëin*, mengen : *eleëinos*, ellendig : *gargaridzein*, gorgelen : *stenein*, stenen : *zelozos*, jaloes : *hora*, uer : *notios*, nat : *notis*, nat, nattigheyd : *hudromula*, watermeulen : *skopein*, schouwen, zien : *episkopien*,

beschouwen :

befchouwen: *zeëin*, zieden, ziën: *axioein*, achten: *damaëin*, tammen: *koilas*, *koilos*, kuyl, dal, hol, diep: *bradzein*, branden: *fpoede*, fpoed: *fpoedein*, fpoeden: *tumbos*, tombe: *fradzein*, prazelen, praten: *laftein*, lafteren: *neïdein*, neyden, beneyden: *tharrein*, darren, derren: *glenos*, glans: *era*, eerd, aerde: en veel meer andere hier te lang om op te haelen, en wytloopiger opgezamelt door van Leeuwen en Wolfgangus Lafius.

Een' zaek, waer-in onze tael feffens by de min diepzinnige een' kwade oog heeft, is d'ongeregeltheyd in de fpelwyze. Maer dit is een gebrek meer van ongefiertheyd als van ondeugd, meer in fchyn als in wezen. want fchoon den eenen verfchilliglyk fpelt van den anderen; wy verwekken geene dobbelzinnigheyd, en beduyden altyd de zelve klanken door verfchillige letters. En, ingevalle men maer ons Nederduytfch wilt aendragen; dit gebrek zal gouw gebetert zyn. En wat is het te verwonderen dat eene tael, die tot hier toe altyd veracht gebleven is, en die om die verachtheyd nog niets groots, 't welk eens de fpelwyze door zyn' uytmuntendheyd veftigen kon, voor den dag gebragt heeft, iet ongefierds behouden heeft? De Latynfche is onder de fchaef der letterkondige geweeft tot naer

den tyd van Cicero toe: en men ziet uyt Suetonius *de Claris grammaticis* en andere, dat die tael onder hunne handen wel merkelyke verandering ondergaen heeft. En wat ſcnavingen heeft de Franſche niet geleden? zeker meer dan d'onze ooit zou noodig hebben.

En laet de Franſche hier-in geregelder zyn als d'onze: in die geregeltheyd zelf ſchuylt een kwaed 't welk nog erger is als onz' ongeregeldheyd: te weten d'overvloedigheyd van uytnemingen. by ons zyn de letteren behalven alleenelyk de E altyd van den zelven klank en kragt, zelfs ook de diftongen of dobbelſtemmige. by de franſche zyn de regels der ſpelwyze alleen al ontrent zoo groot als onze gantſche letterkonſt. en dat-men eens alleenelyk hunne letters overwege; zy hebben-er wynige die niet verſchillig in verſchillige woorden moeten uytgeſproken worden. De letter *A* ſomtyds als een' *E*, gelyk in *païs:* de *C* ſomtyds als *K*, ſomtyds als *S*, ſomtyds als *G*, gelyk in *cauſe*, *ceder*, *ſecond:* de *E* ſomtyds als onze *E*, ſomtyds als *A*, en andere klanken: en is verſchillig in alle deze woorden, *ainé*, *prêtre*, *le*, *mentir:* de *G* klinkt ſomtyds als d'onze, ſomtyds als *zi*, gelyk in *gant*, *gener*, en nog anders in *digne:* de *H* ſomtyds verzwegen, ſom-

tyds niet, als in *honneur*, *honte*: de *I* ſomtyds als een' ware *I*, ſomtyds als *E*, gelyk in *finir*, *fin*: de *L* ſomtyds enkel, ſomtyds als oft-er een' *l* by was, als in *ville*, *brillant*: de *M* en de *N*, ſomtyds als by ons, ſomtyds door den neus vergalmt, en ſomtyds d'eerſte als de tweede, gelyk in *mine*, *nom*, *non*, *condamner*: de *S* ſomtyds als by ons, ſomtyds als eene *Z*, als in *ſeve*, *deviſe*: de *T* ſomtyds als d'onze, ſomtyds als een *S*, gelyk in *toi*, *ration*: de *U* ſomtyds in haren waren klank, ſomtyds als *eu*, gelyk in *une*, *un*: de *X* ſomtyds als *ks*, ſomtyds als een *S* allen, als in *vexer*, *Bruxelles*: voeg-er dan nog eens by hunne zoo menige diftongen, en die vocalen die-ze met meer letteren ſchryven: wat regels zyn-er nit noodig om die alleen te leeren wel uytſpreken en t'onderſchyden! by voorbeld wat regels en uytnemingen zyn-er al niet noodig voor de lezing der volgende woorden: *haïr*, *air*, *païs*, *abbaïe*, *vaillant*, *lien*, *lient*, *lioient*, *reine*, *veille*, *obeïr*, *nier*, *hier*, *ſieur*, *cieux*, *yeux*, *judicieux*, *bout*, *août*, *François*, volksnaem, *François*, mansnaem, enz. voeg-er nog voorders by de menigte van regels op het verzwygen van vele letters en diergelyke, als by voorbeld dat-men *Anglois*, *août*, *paon*, *taiſoient*, *vent*, moet uytſpre-

ken *Anglé, oe, pan, tezé, van*, en duyzent diergelyke. zoo dat die lichte ongeregeldheyd onzer ſpelwyze een ongelykbaer minder kwaed is als die overregeldheyd der franſche. des te meer, daer die menigte van uytnemingen een onbeterbaer gebrek is, en onze ongeregeldheyd gemakkelyk weg te nemen is, gelyk ik hier naer voorſtelle.

Daerenboven onze tael is in haer eygen zoo geregelt, zoo eenſtemmig in hare deelen, zoo eenvoudig, dat ik, naer alles wel overwogen te hebben, my laet' voorſtaen, dat zy zoo wynige uytnemingen verſchaft en zoo luttel' regels noodig heeft, dat onze gantſche letterkonſt niet half zoo groot is of moet wezen, als de Griekſche, Latynſche, Engelſche, Franſche. Die van 't Hoogduyts om hare veranderingen van vocalen en diftongen in de ſubſtantiva en verba, en andere diergelyke bezonderheden, die wy niet en hebben, is ook veel grooter als d'onze.

Daer zyn-er die hun laten voorſtaen, dat-er in 't Nederduyts niets zoo welluydende is, als in 't Frans: andere, als-ze eenig ſchrift van nieuwere tyden lezen, ſpringt terſtond tegen 't hoofd de vremdheyd dieze vinden in zommige woorden; maer dit zyn die, de welke geen vlaems en kennen of gewoon zyn, als de ſtraet-tael, de tael

van hunne dienſtboden, van de minderſoort van 't volk, van ſtraetliedjes, ſlechte boeken, ſlegte plytſtukken en diergelyke: die niet en weten of in aendagt nemen, dat wy inderdaed in onze tael noch niet ſchoons en hebben, en dat-ze zelfs nog van niemand geſierdelyk gebruykt word: de welke niet en denken, dat de ſpraek der welopgebrachtte en geleerde lieden zoo wel in onze tael als in alle andere verſchilt van die van 't ſtraetvolk. en men ziet uyt eenige ſtreken van Plautus en Terentius, dat de Romynen ook eene *lingua vernacula*, ſlavetael, ſtraettael, boeretael hadden. Ook alle taelen moeten lomper zyn in lompere monden:en die ſierlyke uytſpraek moet wegens de geleerdheyd komen. Den dichtryken Gellert heeft den overleden Frederik van Pruyſſen doen verwondert ſtaen over de gevoegzaemheyd der Duytſche tael, die nogtans veel harder is als d'onze. Ook eene tael in de welke men nog niet gewoon is iet anders te hooren als ſlegtigheden, moet daerom alleen mishagen: en tot hier toe hebben wy nog geene ſpraek van geleerdere lieden: want wy hebben-ze nog niet geoeffent of geſchaeft. Hoe is het dus te verwonderen dat d'ooren van 't gemyn voorkomen zyn tegen onze tael!

En, indiën men-ze in haer eygen be-

schouwt; zy moet in welluydendheyd aen geen' andere wyken. want gelyk zy niet gegrond is op een' vremde; zoo heeft zy nog veel van die oorsprongelyke natuerlykheyd van als men met de stem, gelyk met gewys en teekens, de zaken niet alleen bediet, maer als naegedaen heeft. zoo merktmen de grootheyd, kragt, gewigtigheyd en grouwel gemakkelyk in deze, *Groot, zwaer, grof, plomp, klomp, stroom, kragt, sterk, straf, magt, mogendheyd, storm, zwert, donker, vermoorden, moordenaer, grouwel, grouwzaem, schroom, schrik, afgrond, duysternis:* de lichtheyd en gouwigheyd in deze, *licht, bliksem, vlugt, vlamme, vederen, vleugel, fladderen, wispelen, slibberen, huppelen, worstelen, spertelen, snel.* wie ziet het beteekende niet naegedaen in *vink, koekoek, gedruys, bersten, perssen, vringen, huylen, fluyten, schuyffelen, heygen, plakken, kryssen, kryten, krochen, zuchten, klinken, schetteren, bliksem, donder, daveren, gedruys, dringen?* wat is-er vleyiger als onze *Diminutiva, Een zoentje, liefste kindje, hertje, mondje, mondjen, mondeke, mondeken, lipjes, lipjens, lipkens, lippekens*, enzoovoorts? Met dan naeder te zyn aen de natuer, moet dus onze tael haer beter voegen tot allerley uytdrukkingen en nouwe verbeldingen, ende dus

beter zyn tot het verwekken der gevoeligheden, als de fransche, die niets van de versche natuer, maer alles veronteygent en verandert van andere taelen heeft: waer door dus d'onze veel bekwamer waer voor welsprekendheyd, dichterye, toneelen, en bezonderlyk heldedichten en treurspelen.

In vergelyking van d'onze met de Hoogduytsche, is d'onze veel zoeter. voor eerst de Hoogduytsche heeft veele diftongen of dobbelstemmige, die zeker harder en zwaerder zyn als d'enkelstemmige of vocalen: d'onze heeft-er zeer wynig: en die zyn dan nog zagt en wynig verschillig van enkelstemmige, daer in tegendeel de hoogduytsche dobbelstemmige overal zeer hard uytgedrukt worden. Ten tweeden de Hoogduytsche heeft ook veel meer consonanten of stemlooze letters als d'onze, die hunne tael zeer hard maken. by voorbeld zy zeggen *sanft*, *tzwisschen*, *funf*, *tzehen*, *tzwantzich*, *funftzich*, *tzu*, *durch*, *vernunft*, *du zetstest*, *du thatest*, *euern*, *schwester*, *du schwemst*, *kopf*, *pferd*, *sturtzen*, daer wy zeggen *zagt*, *tussen*, *vyf*, *tien*, *twintig*, *vyftig*, *te*, *door*, *vernuft*, *gy zetde*, *gy deed*, *uwen*, *zuster*, *gy zwemt*, *kop*, *peerd*, *storten*. en men moet maer de twee taelen hooren spreken om te gevoelen hoe veel d'onze zoeter is.

de kortheyd of langheyd eener tael kan

wynig doen tot haere deugd of ondeugd. De griekſche is lang, en miſſchien wel de langſte van die de welke wy heden kennen: nogtans zy laet daerom niet de beſte van alle te zyn. Of d'onze langer is als de franſche of latynſche is niet wel vaſt te ſtellen. Nochtans als men-ze neffens de franſche by vertaeling gedrukt ziet, gemeynelyk loopt den druk van d'onze verder. maer dit ſchynt meeſt te komen van diën dat wy vele van onze vocalen uytdrukken niet met eene, maer met twee letters: te weten altyd dan, als deze vocalen lang zyn. zoo ſchryven wy dus de lange *a*, *i*, *u*, met *aa*, *ii*, *uu*, of met *ae*, *ie* oft *ue*, en de lange *e* en *o*, met-ze te verdobbelen, *ee*, *oo*, het welk een' menigte letters meer geeft. Daer en boven onze tael word tot nog toe altyd miskent, mishandelt en met veel overtolligheyd geſchreven. Ik heb dikwils menige latynſche Hexametra van 13. 14. 15. 16. of 17. ſillaben overgezet in evenveel van onze gemeyne rymen van 12. en 13. ſillaben, zonder iet gevoeligs van d'uytdrukkingen van 't latyn te verliezen. Zoo ziet-men hier voor de zes en een half verſſen van Juvenalis *Nam quid rancidius* &c. overgezet in gelyke zes en een half vlaemſe. en indiën men daer de ſillaben en ook de letters wilt tellen, zoo nogtans dat-

men de twee letters der lange vocalen maer voor eene letter rekene; daer zullen-er van elks minder zyn in't vlaems, als in't latyn.

Onze tael is zonder twyffel veel ryker als de fransche. en alwie-ze byde wel kent, zal dit beleyden: en den Heer Des Roches in zyn lest uytgegeve werk betuygt het duydelyk. Ook als wy eene fransche vertaling zien van Tacitus, van Cesar, Cicero en andere, verwonderen wy terstond, dat het frans zoo groote omgangen moet gebruyken, daer wy zoo nauw het latyn konnen naedoen. Wy verwonderen ons seffens dat-men in 't frans niet en kan zeggen, *wiëns zoon zyt gy, de plank staet, de plank ligt daer*, en menige andere. En eene groote rykheyd onzer tael koomt, uyt diën zy, gelyk de grieksche, zoo gevoegzaem is om van meer woorden een te maeken. hier door konnen wy alle de grieksche konstwoorden naedoen, en somtyds die te boven gaen met d'eygenheyd van het beteekende nog naeder te treffen. men kan hier-van verbazende staeltjes zien in de Hollandsche vertalingen van Lucretius, Descartes en andere. men kan dit nog naeder beproeven met overzettingen te doen uyt het grieks. wy zullen, by voorbeld, zeer gemakkelyk naedoen Homerus in zyne Batrachomyomachia in zyne gemaekte vors-en-

muyze-namen *limnocharis* , venluſt : *phyſignatus* , blaeskaek : *hydromeduſa* , waterheerſchap : *pſicharpax* , morzelvatter : *troxarta* , broodflokker : *lychomyle* , lekkemeulen : *pternotrocta*, heſpeknager : *leichopinax*, ſchotellekker : *tyroglyphus* , kaesholler : *embaſichitros* , potkruyper : *troglodytes* , ſpleetſnapper : *teutlæus* , beetzak : *polyphemus* , raeskeel : *crambophagus* , kooleter : *limniſius* , poelgaſt : *hydrocharis* , waterluſt : *borborocætes*, ſlyktuymelaer : *praſſophagos*, porreyeter : *cniſſodioctes* , geurvolger : *pelobates* , moortreder : *ſitophagus* , ſpysnutter : *praſſæus* , koolgroen : *artepibulus* , broodjager : *meridarpax* , brokvatter. de welke ik zoo overzette zonder uytzoeking , of achterlaeting , maer zoo gelyk-ze den boek voorgeeft. het welk zeker het frans nog latyn niet zullen naedoen.

Om dus de Franſche de minderheyd van hunne tael ſeffens te doen zien , dat-men hun maer eens eenige van zulke als de voorgaende ſaemvoegſels doe overzetten ; hoe verre zullen - z'achterblyven ! Dan , datmen maer neme een vlaems woord 't welk eerſt te voren koomt , en dat-men er-van beginne ſaemvoegſels te maken met - er naer te voegen onze volgende woorddeeltjens , *heyd* , *ſchap* , *dom* , *te* , *ſel* , *niſſe* , *inge* , *ig* , *achtig* , *achtigheyd* , *zaem* , *zaemheyd* ,

baer, baerheyd, ryk, rykheyd, lyk, lykheyd, loos, loosheyd; of wel met - er deze voor te ſtellen *on, ont, be, ge, ver, over, door, onder, op, af, neder, weder, her, tegen, toe, aen, achter, naer, mede, ſaem, uyt, in, binnen, buyten, mis, wan,* en diergelyke: en men zal bevinden dat de franſche niet de helligt zullen overzetten zonder meerdere woorden, zelfs ſomtyds ook niet met geenerley omſpreuken. By voorbeld dat-men neme de woorden van het hier voor ingevoegt rym *Dan ſprak den grooten god* enz. waer ik vinde *ſprak, groot, godt, zwert, wang, oog.* dat-men dus hier van make en den Fransman voorſtelle overtezetten *ſpraek, aenſpraek, afspraek, geſpreek, wanſpraek, ſpraekloos, ſpraekloosheyd, ſpraekryk, ſpraekrykheyd, ſpreekbaer, onſpreekbaer, ſpreekbaerheyd, onſpreekbaerheyd, ſprekelyk, on. ſprekelykeyd, on. geſpreekzaem, on. geſpreekzaemheyd, on. misſpreken, misſpreking, uytſprekelyk, on. uytſprekelykheyd, on. herſpreken, herſpreking, tegeſpreken, tegeſpraek, tegeſpreking, toeſpreken, toeſpraek, toeſpreking, tuſſcheſpreken, tuſſcheſpraek, tuſſcheſpreking, voorſpreken, voorſpraek, voorſpreking, beſpreken, beſpreking, beſproken, beſprokentheyd, onbeſproken, onbeſprokendheyd, beſpreekbaer, on. beſpreekbaerheyd, on. beſpreke-*

lyk, *on. besprekelykheyd*, *on.* Het zelve gelyk met *bespreken* zal-men ontrent doen met *verspreken*, *onderspreken*, enz. *Groot*, *grootheyd*, *grootte*, *wangrootte*, *wangrootheyd*, *vergrooten*, *vergrootsel*, *vergrooting*, *vergrootbaer*, *on. vergrootbaerheyd*, *on. overgrooten*, *overgrooting*, *overgrootbaer*, *on. overgrootbaerheyd*, *on. begrooten*, *begrooting*, *begrootbaer*, enz. *Godt*, *godheyd*, *godendom*, *wangod*, *afgod*, *afgodendom*, *goddelyk*, *on. goddelykheyd*, *on. goddeloos*, *goddeloosheyd*, *vergoden*, *vergoding*, *ontgoden*, *ontgoding*. *Zwert*, *zwertsel*, *zwertheyd*, *zwertachtig*, *zwertachtigheyd*, *zwerten*, *herzwerten*, *verzwerten*, *ontzwerten*, *zwerting*, *her. ver. ont. be. zwertbaer*, *zwertbaerheyd*, enz. enz. *Wang*, *wangryk*, *wangloos*, *wangloosheyd*, *ontwangen*, *ontwangt*, *ontwangtheyd*, *ontwanging*. *Oog*, *oogryk*, *oogloos*, *oogloosheyd*, *oogrykheyd*, *ontoogen*, *ontooging*, *ontoogtheyd*, *beoogen*, *beooging*. Ik zie by voorbeld eenen steen; ik maek-er-van *steenachtig*, *steenachtigheyd*, *versteenen*, *ontsteenen*, *versteening*, *ontsteening*, *versteent*, *onversteent*, *versteentheyd*, *onversteentheyd*, *ontsteentheyd*, *versteenbaer*, *ontsteenbaer*, *versteenbaerheyd*, *ontsteenbaerheyd*, *onversteenbaer*, *onversteenbaerheyd*, *steenryk*, *steenloos*, *steenrykheyd*, *steenloosheyd*, *gesteent*, *hersteent*, *doorsteent*, *onder-*

ſteent, geſteenigt, overſteent, overſteenſel, enz.

Die minderheyd of onrykheyd der franſche tael noodzaekt hun van de griekſche te leenen alle hare konſtwoorden en menige andere. zoo moeten zy by voorbeld daervan nemen *labyrinthe*, *atmoſphere*, *arithmétique*, *théologie*, *peripneumonie*, *epidemie*, *epizootie*, en duyzent andere, die wy alle nadrukkelyk overzetten *Doolhof*, *dampkring*, *rehenkonſt*, *godsgeleertheyd*, *longontſteking*, *volkziekte*, *dierziekte*. zoo moeten zy die woorden onthouden als even zoo veel' op hun eygenſtaende bronwoorden, die niets met andere gemeyns hebben: 't welk het geheugen overlaſt, de tael moyelyker maekt, en hun, om aen geene miſſlagen onderworpen te zyn, noodzaekt ook het grieks te konnen. en dus zien wy dat-z'er ook dikwils nevenſlaen: ende zoo hebben zy in de twee leſt opgegeve woorden nog niet getroffen de bekende *veeziekte* en nog minder de *hoorneveeziekte*.

Wy hebben voorts uyt onze tael nog dit voordeel, dat wy alle de voortbrengſels der Hoogduytſche tael, indiën wy willen, voor ons hebben: zelfs zoo, dat d'overzetting niet of wynig zal minder hebben als d'oorſprongelyke ſtukken. want de Hoogduytſche is zoo zeer de zelve met d'onze, dat-ze van malkanderen maer met

een zeer klyn verſchil van uytſprack, en eenige niet wyt verſchillige, maer nabuſige, letters verſchyden zyn: gelyk te zien is uyt dit volgende gezang van Geſner, waer zelfs de maeten behouden zyn.

Die Schiffahrt.	De Schipvaert.
Es flieht, das ſchif,	Het vlied, dat ſchip,
Das Daphnen weg	Dat Daphne weg
Zu fernem ufer fuehrt.	Tot verren oever vuert.
Zwar dich umflattre zephir nur,	Dat u omfladdre nu zephir,
Nur liebes goetter dich.	Nu menig minnegod.
Ihr wellen, hupfet	Gy, baeren, huppelt
Sanſt ums ſchif!	Zagt om 't ſchip!
Wenn nur ihr fueſſer blick	Wanneer haer zoet gezigt
Aufeuern ſanften ſpielen ruht	Op uwe zagte ſpelen ruſt
Ach dann denkt ſie an mich.	Ach dan denkt zy op my.
Ins ufers ſchatten ſinge dir	Dat u in 's oevers ſchaduwen
Ietſt ieder vogel zu:	Zing ieder vogel toe:
Und ſchilf und ſtraeuche winket ihr	En riet en liſſchen winken u
Von ſanften wind bewegt.	Van zagten wind beweegt.
Du glatte ſee bleib immer ſanſt!	Gy, gladde zee, blyf immer zagt!
Du traegſt das ſchoenſte kind,	Gy draegt dat ſchoonſte kind,
Das je den fluten ſich vertraut,	Dat aen de vloeden zig vertrauwt,
Rein, wie der ſonnebild,	Reyn, als der zonnebeld,

Das dort auf deinem ſpiegel ſtralt,	Dat daer op uwen ſpiegel ſtraelt,
Schoen wie die Venus einſt,	Schoon als die Venus eens,
Als ſie aus weiſſem ſchaum hervor	Als zy uyt witten ſchuym hiervoor
Auf ihre muſſchel ſtieg.	Op hare moſſel ſteeg.
Die waſſergoetter die ſie ſahn	De watergoden die haer zien
Vergaſſen da entzuekt	Vergeten dan verzucht
Ihr plaetſcherndſpiel, vergaſſen da	Hun plaſſchesſpel, vergegeten dan
Die ſchilfbekraentzte Nymph.	Die rietbekraufte Nimph.
Sie ſahn der eiferſuchtgen blik	Zy zien dat iverzugtig zigt
Und laechelnd wincken nicht:	En lachend winken niet:
Die ſueſſe goettin ſahn ſie nur	Die zoete goddin zien zy maer
Bis ſie aus ufer ſtieg.	Tot dat z'uyt d'oevers ſtapt.

Maer, zal-men zeggen, het frans is wel beter verzien in alle ſlag van konſten, en 't vlaems zoo wynig. Dit is waer: en waer't dat de tael maer alleen moeſt dienen om de konſten te zoeken en naetevolgen; ik zou de franſche vooritellen. maer wy hebben de tael ook, en wel bezonderlyk, noodig om de konſten t'oeffenen. doch hier-toe kan ons 't frans niet dienen, gelyk bewezen is. Voor de navolging hebben wy de Griekſche die beter is, en de Latynſche die

wy niet en konnen derven. Laet ons dus zoo veel als mogelyk is vermeyden ons andere taelen, als d'onze en 't latyn, noodzakelyk te maken. want dan hebben wy nog al eene te veel.

En laet d'onze min verzien zyn van allen voorraed van konſten ; laet ons geene Ciceroos, geene Virgilii, geene Voltaires voor ons zien ; wy hebben ons dan van hunne grootte geen' ſchaduwe te duchten, en zien ons nog hunne plaetſen open : zy hebben ons die beſte bronnen van Vaderlandſche ſtoffen niet uytgeput : wy hebben zoo veel te verſcher, vlakker en min betrede veld voor onze werkingen : en zyn in andere taelen voorbereyd en geoeffent om van alle die ſtof die d'onze geeft, gebruyk te konnen maken. jae, my dunkt, dat eenen zulken toeſtand, waer alles als gereed en bedrift ſtaet om in die nieuwe renbaen der konſten toe te varen, veel meer te verlangen als te beklagen is. De proef hier van is de Hoogduytſche tael. het is nouwelyks vyftien of twintig jaeren datze geoeffent is : zy heeft nogtans van nu af al menige ſchoone werken, en proenkt al by overzetting in alle vremde taelen. Daerenboven, gelyk bewezen is, al wat die tael heeft is terſtond voor ons. Het gebrek dus van voorige konſten moet ons niet deeren. Ook,

Ook, zal-men zeggen, het frans zal wel eenen grooteren theater geven aen onze konsten: het frans is bekend geheel de wereld door, en ons land is klyn. Maer, voor eerst, is hier-in het lot van onze tael erger als dat van d'Engelsche, Hoogduytsche, Italiaensche en andere, die alle niet zoo gemyn zyn als de fransche, en in hunne landen nogtans de taelen der konsten zyn? is het erger als eertyds dat der Latynsche die, terwyl het grieks de tael was van geheel d'onwilde wereld, niet heeft gelaten op te komen? ten tweeden, is de verstrektheyd onzer tael zoo klyn? is 't gants Nederland, en al wat-er ten oosten en ten noorden aenpaelt klynigheyd? is de tael reeds door onze Bataessche broeders niet verbryd op welbevolkte landstreken in de dry andere deelen der wereld? Daerenboven waer 't zaken zy, zoo by de Hollanders als hier, zoo slegt niet behandelt, maer geëert en geoeffent was op zulken voet als zy 't kon wezen; die leegere ter zee gezetene Duytsche, en andere onze naeburen, zouden liever d'onze aentrekken als de Hoogduytsche, zoo dat zy geene klyne verbreydheyd heeft, en nog grootere zal hebben als wy willen.

En mag eenen goeden vaderlander wel peyzen, myn land is my te klyn, het is

my de moyte niet weerd? En de tael van't Nederland, de tael der oude Belgen, de tael van den Vrydom kan die verachtbaer zyn?

Jae het is DE TAEL VAN DEN VRYDOM. het is-ze van alle tyden geweeſt, het is-ze nog tot den dag van heden! Zy is, 't geen aen geen' andere gebeurt, verſtrekt op zoo menige verſchyde ſtaeten, den onzen, den Hollandſchen, den Luykſchen, Hamburg, Lubeck, Dantzig, Aken en andere, die ider hun verſchillig lot, hunne verſchillige wiſſelvalligheden hebben ondergaen: en nogtans nergens kent zy ſlavernye of volmogendheyd van Eenen. Jae! 't is DE TAEL VAN DEN VRYDOM! die 'k nooit met onze fransverwaende zal ſchamen; die 'k my altyd zal eer achten te ſpreken en door myn frans te doen doorſchynen.

En waerom zou onze tael moeten wyken voor 't frans? waerom eene veel betere ſtellen achter een' ſlechtere? waerom de tael van 't grootſte deel, van 't beſte van 't voornaemſte van onzen Staet ſlagofferen aen die van een klyn vierde van 't land, aen een hoekje leelyk baſterdfrans?

Ik en wil niet zeggen, dat onze walen het frans moeten verlaten. neen: dat-ze 't oeffenen zoo zeer en met zoo veel hoop van vrucht, als hunne tegenſpoedige taelomſtandigheden gedoogen: maer dat wy ook d'onze eeren.

Laet ons dus zeer geerne verlaeten die vremde ſpraek die ons zoo ſchadelyk is, en d'onze omhelzen. laet ons eyndelyk hier-in eens naevolgen die gelukkige voorgangen van ſchier alle volkeren van Europa, Vrankryk, Engeland, Italiën, Spaniën, Duytſland. Alle deze hebben hunne tael de tael der konſten gemaekt: Zweden heeft onlangs nog zeer merkelyke ſchikkingen gedaen voor de zyne, en Rusland ook niet lang te voren. Den overleden Koning van Pruyſſen had de Duytſche onbekwaem geacht voor de konſten en het frans zeer aengetrokken: maer voor zyne dood begon hy daer van weer te komen: en zy'nen opvolger heeft reeds het ingegreſſent frans van zynen voorzaet wyſſelyk onderplaetſt met het Duyts. Laet dus ons, die in zoo vele zaeken d'eerſte geweeſt hebben, hier-in eens de leſte zyn. Laet ons beginnen met goeden moet; en wy zullen d'andere wel achterhaelen: zelfs ik derr' hopen, dat dit ons Nederlands vernuft nog eens al zal overtreffen.

't En zy dus myne gevaderlanders verſmoort zyn in d'uyterſte domheyd; wy zullen 't Frans verlaten en de Nederduytſche tael haer' eer en achting wedergeven. Laet-ons dus onderzoeken door wat middelen dit alderbeſt te doen waer.

Vooreerst, wy zyn, gelyk gemeld is, wat regelloos in onze manier van schryven: en de Hollanders zyn hier-in ook geensints onverbeterbaer, nog gevestigt. Zoo dat bynae zoo veel verschillige spelwyzen, als schryvers gevonden worden. Al is 't dat deze omstandigheden uyt hun eygen wel zoo kwaed niet zyn; zy stellen eventwel onze tael voor, als een' ongeregelde en gebrekkelyke.

Ook is by ons d'opvoeding der joengheyd tot nog toe gebrekkig en veronachtzaemt in haer' eerste beginsels, te weten in de Nederduytsche scholen, waer-men leert lezen en schryven. Men gebruykt-er, voornamentlyk op 't plat land, boeken met wat te gotieke letters en zeer gotieke gedagten, gebrekkig in de tael, vol gevroenge zinnen, sommige vol enkele grofgeestige verdigtsels zonder iet zedigs, zommige vol onnoozelheden en aldertastbaerste leugens, niet als fabels, maer als waerheyd voorgegeven: waer door de tael misleert, d'uytdrukking belemmert, de menschelyke reden gestut, 't joeng oordeel verwert word, en d'alderdweerste wangeloovigheden byblyven tot in d'oude dagen toe.

Den eersten middel zy dan, dat-men make eene nieuwe verbeterde letterkonst, met voornamentlyk de regels van de spel-

wyze, en nieuwe boeken voor de Vlaemsche scholen. De letterkonst behoorde te bevatten 't geen in de Latynsche scholen begrepen is in de figuren, grammatica en syntaxis, met het deel van de prosodia rakende alleen de rymkonst en niet de dichtkonst. De schoolboeken behoorden te behelzen, al wat naer order en voortgang der Leerlingen een' goede opvoeding kan vereysschen, en zoo wel Hollandsche, als Vlaemsche stukken. waer in ik ook niet zou laeten ontbreken iet van onze Nederlandsche historie, onze bezonderste standwetten, de Brabandsche blyde-inkomst en andere diergelyke.

Dat-men voorts in de Latynsche scholen zoo groote zorg doe hebben voor de moederlyke tael, als voor 't Latyn.

Dat-men ook de Rhetorica of welsprekendheyd doe leeren alleen in de moederlyke tael. want (boven d'onmogelykheyd) een vremde en zelfs doode tael zoo wel te weten dat-men op welsprekendheyd mag denken, is zeker geene zaek die in de klyne scholen te verhopen is. En joengheyd de welsprekendheyd te willen leeren in een' tael waer-in-ze nog teenemael nieuwelingen zyn, en daer-ze nog meer te worstelen hebben met de tael zelf, als met fierlykheyd, order, of gedachten, is oeffenen

in 't loopen, die nog flegts kan gaen, en vereyffchen het welfpreken eer-me nog kan fpreken. Daerenboven, die welfprekend is in d'een' tael is 't daerom niet in d'ander': en wat kan ons de welfprekendheyd in 't Latyn zoo dienftig wezen?

Dat-men ook in de Latynfche fcholen de Nederduytfche en Latynfche rymkonft famen leere. de rymkonft, zeg ik, niet de digtkonft · de konft van rymen, niet van dichten te maken. want, is 't dat van de dichtkonft iet leerbaer is, en niet al van de natuer moet zyn; 't is eventwel te voortydig die te leeren in de klyn' fcholen: gelykmiffchien ook wel de welfprekendheyd.

Onder d'alderkrachtigfte middels waer zonder twyffel dezen, te weten het Nederduyts op de theaters te brengen. Dit waer de tael haer' eer en achting wedergeven: dit waer-ze ftellen op haer' alderaenzinelykfte plaets; dit waer-ze in de gemoederen van 't volk doen voor iet vaderlands van 't eerfte belang herkennen. Dit zou-ze noodzakelyk maken aen 't groot eerft en vervolgens aen 't gemyn: dit alleen zouze doen geacht en geoeffent zyn. Dan zouden wy eens hoop hebben van nut te trekken uyt een' zaek die altyd, gelyk twee voorname fchryvers van deez' eeuw getuygen, naedeelig is, 't en zy daer eenen geeft van Vaderlanderfchap heerfcht.

Een zulke verandering kon aen welden-kende gemoederen niet dan zeer aengenaem wezen. Die-er zouden tegen zyn mogt-me met reden niet aendragen dan als onrede-lyke of kwalyk bedagte lieden, als die de welke zulk groot belang van Vaderland en konſten niet en kennen of ter kwader trouw verachten.

Voorraed van toneelſtukken te bekomen, en waer geen' zaek van groote moyte. want daer en is geen frans ſtuk 't geen-me niet en zal overzetten met zeer wynig verlies zyner deugd, en dikwils (mits de beter-heyd onzer tael) met teenemael geen ver-lies. Ook een groot deel van die vertalin-gen, maer die nogtans veel verbetering noodig hebben, is er reeds gedaen: en men kon-ze voorts gedaen krygen met voorge-ſtelde pryskens. En deze pryskens zelf wa-ren geen' klyn' ſtof voor d'aenmoeding der konſten. Daer zyn voorts in 't Hoogduyts eenige nieuwe ſtukken van groote verdien-ſte: die alle, zoo wy willen, d'onze zyn. Daer is voorts nog veel voorraed te vin-den by de Hollanders de welke, waer 't zaken ook hunne toneelen bragten op den voet der franſche, en hun meer ſtelden op zangſtukken, ende dus alle de Nederland-ſche theaters malkanderen konden verzien; niet waer-er bekwamer om - z'op haeren

hoogſten luyſter te kreygen en d'aldernutſte te doen wezen aen ſtaet, konſten, en wetenſchappen.

Voorders het Vaderlanderſchap, willen wy het wederom niet gants laeten verflouwen oft onderdompelen gelyk het onlangs nog geweeſt is, moet gevoed en onderhouden worden. Daerom dan, daer moeſten ook eenige belooningen en aenmoeding zyn voor onze vaderlandſche konſten. bezonderlyk voor die, die 't vaderlanderſchap voeden. des te meer, daer-men tot hier toe voor zulke ſoort van ieverigheden geene belooning, zelfs geen' ontlaſting, maer wel iet erger had te verwachten. En op zulken voet het openbaer goed te konnen bewerken, en gedoogt eeniders lot niet. En wat Holland raekt; daer en is't niet beter als hier. want al wat-er voor't Vaderland is blyft daer ook ongeloont, ende dus belaſt. Ook zoo by hun, als by ons voor deze wederzeydſche opgiſtingen kende-men nouwelyks den naem van Vaderland.

Vervolgens moeſten zoo hier als daer de Staten der provinciën, die het land wel naeder raken als een Gouvernement of Stadhouder, uyt 's lands middelen een kiyn deel ſchikken tot belooning en aenmoeding van Vaderlandſchap en vaderland che konſten. ende dus elke, naer haer vermogen,

haere

haere klyne vereeringen doen zonder aenzien van ſtaet of provincie, oft het Hollandſche oft van onze onderdanen zyn. Zy zouden konnen eenige geleerde mannen nemen oft eenig genootſchap oprechten om hun in deze zaek als raed te konnen dienen. en daer zouden-er zeker geen' ontbreken, die, als opregte Vaderlanders, voor't openbaer goed hun hier toe zonder loon zouden verledigen. Die mannen konden ook dienen om ten deele de hier voren opgegeve middels uyt te werken. Door hun konden ook jaerlyks voorgeſtelt worden eenige prysjes voor zekere overzettingen, als van ſtukken van welſprekendheyd, van redekonde, ſtaetkonde, toneelſtukken en diergelyke. en zulke prysuytgevingen zouden wel meer uytwerkſel doen als de hedendaegs geplogene vragen onzer Academie. voor zulke beantwoordingis-er geene macht van boeken of gantſche bibliotheken noodig: hier van is het meeſte van 't volk niet afgeſloten: maer ſtaen eeniegelyk ter hand, arm en ryk, buyten en in ſteden: hier toe word ook niet vereyſcht eene veelvoudige wetenſchap, maer eenige g'oeffentheyd en voorts natuer. 't zyn deze die beſt zullen dienen om ware begaeftheyd die de tegenſpoedige fortuyn zoo dikwils in 't duyſter houd, t'ontdekken.

Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res augusta domi. Juven.

Hier door kon-me voorts nog vinden de gene die-me tot vertaelingen van noodige schoone stukken kon te werk stellen.

Dat-me dus terstond ook zorge eenige nette overzettingen te hebben van voornaeme Griekse, Latynsche, Fransche werken.

Men ziet zonder twyffel, dat ik hier ook wel bezonderlyk zal vereysschen van binnen de Nederduytsche gewesten op te houden van de fransche tael te bevoorderen in de klyne scholen. Deze zullen hier door niets verliezen. want het is waerschynelyk, dat het meest dit ingevroenge Fransdom is, 't welk alle de nieuwe Koninglyke studien heeft doen vallen of kwynen. ik zou zelfs verder gaen, en alle openbare fransche scholen verbiden, ende dus die tael gelyk 't Grieks laeten aen de liefhebbers.

Dit zyn de middels die my tot hier toe zyn ingevallen. kan-me niet met alle samen beginnen; men kan met eenige. kan-me niet met de beste; men kan met de gereedste. En 't zal schier genoeg zyn te doen zien, dat ook onze tael geacht gaet zyn. Misschien zouden-er ook wel bezondere lieden gevonden worden, die door iever voor 't Vaderland zulke ondernemingen, die niet

alle laſt en ſchade zouden zyn, by maetſchap of companie zouden handhaven. En, waer 't dat-er maer eenige zoo goede Vaderlanders waren, die de gene, die iets zullen ondernemen voor de moederlyke tael, alleenelyk maer en zouden ontheffen van die boet die-er heden ſtaet op hunnen goeden iever, van de bekoſtingen van drukpers en andere; ik en twyffele niet, oft de natie zou allengskens iet ſchoons in haere tael gaen zien, allengskens daer-in meer behaegen krygen, en klaerziende worden op d'onheylen uyt de franſche tael.

Men ziet hier voor, dat ik de vereenigde Nederlanden aenzie als deel te maken van ons land, en hun met ons als een eenig volkdom achte. Zeker wat raetk onzen Vaderlandſchen letterſtaet; dezen moet zonder twyffel niet geſchyden zyn van den hunnen. want mits hier van de moederlyke tael den grondſteen is, en onze tael de zelve is met de hunne; zoo moet ook ons letterdom gants een en 't zelve zyn. En het is zeker een gemyn goed wederzyds tot bevoordering der zelve tael en zelve konſten te werken. Ook het zal my zoo aengenaem zyn aen hun in 't bezonder, als aen ons te konnen dienſtig zyn.

Voorders, wy zyn inderdaed het zelve volk, 't zelve in tael, imborſt, zeden en

gebruyken. Daerom, laet ons gezamentlyke Nederlanders, ſchoon wy van ſtaet geſchyden zyn, ons ten minſten in de Nederlandſche konſten aenzien als gevaderlanders en gebroeders. Laet-ons gezamender-hand ons gevoegzaem Nederduytſch handhaven, eeren en verſieren: en dat eyndelyk DE TAEL VAN DEN VRYDOM ook eens de tael der konſten zy. En 't is aen U, Staeten der provinciën, Vaders van't vaderland, eerſt vooral, hier-in uw' vorige onaendragendheyd te verbeteren, uwen goedkeur te doen blyken, middelen van aenmoeding in-te-ſpannen en uyt-te-ryken zonder aenzien van ſtaet of provinciën. Begin-maer, doe-maer iet, hoe wynig het ook zy. doe-maer zien dat Gy verlangt ook onze tael geëert te zien: en zy zal 't wezen.

